

დემოკრატიის გადაგვარების გზები

გიორგი ჩუბინიძის თარგმანი

დავიწყეთ იმით, რომ გავიმეოროთ ძალიან ფართოდ ცნობილი რამ სიტყვა „დემოკრატის“ ისტორიის შესახებ, რადგან ეს ჩვენი დღევანდელი სიძნელეების უკეთ გამორკვევაში დაგვეხმარება.

როგორც ყველამ იცის, „დემოკრატია“ მხოლოდ ორასი წელია რაც დამაკნინებელი ტერმინი აღარაა. მისი დამაკნინებელი მნიშვნელობით გამოყენება არისტოტელესგან იწყება. არისტოტელესთვის დემოკრატია იყო დემოსის, ესე იგი, საზოგადოების არაელიტის შეუზღუდავი, თითქოსდა, უკონტროლო ძალაუფლება ყველა სხვაზე, მათ შორის ელიტებზე, ესე იგი, არისტოკრატებზე და შემღებულეებზე. ხოლო ოლიგარქია მდიდრებისა და კეთილშობილების მხრიდან შეუზღუდავ კონტროლს გულისხმობდა. ამრიგად, არისტოტელესთვის საუკეთესო საზოგადოება იყო ის, რასაც მან *პოლიტეია* უწოდა, ეს იგი, ბალანსი ამ ორს შორის, ძალთა ბალანსი.

მეთვრამეტე საუკუნემდე, თუ თქვენ, მათ შორის ამერიკის კონსტიტუციის ავტორებს, დემოკრატიულ მოწყობას შესთავაზებდით, ისინი იტყოდნენ: „ეს სულაც არ არის ის, რაც ჩვენ გვინდა“. საკითხს ისინიც ბალანსის კუთხით უყურებდნენ და სწორედ ამიტომ თავიანთ ახალ პოლიტიკურ ერთობას "რესპუბლიკა" უწოდეს, რაც არისტოტელეს ტერმინის ერთ-ერთი შესაძლო თარგმანია: *პოლიტეია* ბოლოს და ბოლოს პლატონის დიდი ნაშრომის ბერძნული სათაურია, რომელსაც დღეს ჩვენ რესპუბლიკას ვუწოდებთ. თუმცა, მეთვრამეტე საუკუნის ბოლომდე დემოკრატია მართლაც ცუდ სიტყვად ითვლებოდა.

ამის მერე, უეცრად, ის ჩვენთვის ყველაზე სასურველი საზოგადოების აღმნიშვნელი სიტყვა გახდა. სხვანაირად რომ ვთქვათ, „დემოკრატია“, რომელიც ადრე „პოლიტიკურ საზოგადოებასთან“ ან „რესპუბლიკასთან“ შეპირისპირებაში განისაზღვრებოდა, მოულოდნელად, პრესტიჟულობასა და ლეგიტიმურობას იძენს და მათ ადგილს იკავებს. ის ხდება სახელი იმის, რისთვისაც ვიბრძვით, რომ მსოფლიო უსაფრთხო გავხადოთ, პოლიტიკური ცხოვრების უმაღლესი ფორმისთვის.

მაგრამ ეს ცვლილება თავის მხრივ გარკვეულ გაურკვეველობასაც აჩენს, რაც შეგვიძლია იმ სიტყვების ორმაგ მნიშვნელობებში დავინახოთ, რომლებსაც *დემოსის* სათარგმნად

ვიყენებთ — ხალხი (*peuple, Volk, popolo*) და ა.შ. მათ ყოველთვის ორი მნიშვნელობა აქვთ. ერთი მხრივ, ისინი გულისხმობენ სრულიად ერის მოსახლეობას, ან პოლიტიკურ ერთეულს, მაგალითად, როდესაც ფრანგებზე ან ჰოლანდიელებზე ვსაუბრობთ, რომლებიც 1944–1945 წლებში ნაცისტური ოკუპაციისგან გათავისუფლდნენ. მაგრამ, მეორე მხრივ, ჩვენ ხშირად ვიყენებთ ტერმინს იმის აღსანიშნავად, რასაც ბერძნები უწოდებდნენ დემოსს — ანუ არაელიტებს — ისევე, როგორც ადრემოდერნულები "დემოტურ" ენებს ლათინურისგან და დამპყრობელი ელიტების ენებისგან განარჩევდნენ, ან როგორც დღეს, როდესაც პოლიტიკური ლიდერები აცხადებენ, რომ ელიტები ხალხს ატყუებენ, ექსპლუატაციას უწევენ ან ცუდად ეპყრობიან.

დემოკრატია ტელიკური ცნებაა

ორმაგი მნიშვნელობა გარდაუვალია, რადგან ის სიტყვა "დემოკრატიის" უკან მდგარ ამბიციას ასახავს. იდეალურ შემთხვევაში, სიტყვის ეს ორი მნიშვნელობა ერთმანეთს უნდა ერწყმოდეს, უნდა არსებობდეს საზოგადოება, რომელსაც მთლიანად ხალხი მართავს ელიტის გარეშე, რომელიც ყველა დანარჩენს უგულვებელყოფს და მათი ინტერესების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იდეალურ შემთხვევაში დემოკრატია ჭეშმარიტად თანასწორი საზოგადოება იქნებოდა. დემოკრატია ტელიკური ცნებაა, ესე იგი, ის მიზანი და იდეალია და არა მხოლოდ წყობა ან მიზეზშედეგობრივი კავშირების ჯაჭვი. თავისი არსით ის შეუსრულებელ სტანდარტებს ატარებს.

ამრიგად, დემოკრატიის ამოსაცნობად ჩვენ რამდენიმე კრიტერიუმს ვიყენებთ ხოლმე: როცა ვამბობთ, რომ ზოგიერთი ქვეყანა დემოკრატიულია, ვგულისხმობთ, რომ იქ, მაგალითად, კანონი უზენაესია, ან რომ ტარდება არჩევნები, რომელშიც ყველა ადამიანს შეუძლია მონაწილეობის მიღება. „თავისუფალი და სამართლიანი“ არჩევნების პირობასთან ერთად, საყოველთაო ხმის მიცემის უფლება აქ საკვანძო მნიშვნელობისაა, რაც, თავის მხრივ, მედიის თავისუფლებას მოითხოვს. თუმცა, ხშირად ჩვენ დამატებით ვაფასებთ ხოლმე იმ საზოგადოებებს, რომლებიც „თავისუფალი და სამართლიანი“ არჩევნების გამოცდას აბარებენ და ვამბობთ ხოლმე, რომ ისინი შემოსავლების, სიმდიდრის, განათლების, კლასობრივ ან რასობრივ უთანასწორობათა გამო ძალიან „არადემოკრატიულები“ არიან, რაც როგორც გამომწვევი მიზეზის, ისე შედეგის თვალსაზრისით პირდაპირაა დაკავშირებული ელიტების არაპროპორციულ ძალაუფლებასთან.

საარჩევნო კრიტერიუმი ბინარულია, დადებითი ან უარყოფითი: ქვეყანა ან აკმაყოფილებს საყოველთაო საარჩევნო უფლების „თავისუფალი და სამართლიანი“ რეალიზების კრიტერიუმს, ან არა. (სამყარო, რა თქმა უნდა, გაცილებით ბუნდოვანია, მაგრამ ჩვენი მსჯელობები კატეგორიულია.) მაგრამ დემოკრატიის მეორე გაგება ტელიკურია.

ეს არის წარმოდგენა იმაზე, თუ როგორი უნდა იყოს იდეალი, რომელსაც დემოკრატია ხორცი უნდა შეასხას. ერთგვარი იდეალური თანასწორობის პირობა, რომელშიც ყველა კლასსა და ჯგუფს, როგორც ელიტებს, ისე არაელიტებს, ექნებოდათ მათი რაოდენობის შესაბამისი ძალა, რათა გავლენა მოეხდინათ და განესაზღვრათ შედეგები.¹ მაგრამ ესაა პირობა, რომელსაც სრულად ვერასოდეს დავაკმაყოფილებთ — ან შესაძლოა ზოგჯერ ვაკმაყოფილებთ, თუმცა მცირე ხნით და შემდეგ ისევ ვშორდებით მიზანს. ეს დემოკრატიის ძალიან მნიშვნელოვანი დინამიკის გასაგებ გასაღებს გვაძლევს, რასაც გადაამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ჩემი პირველი პუნქტისთვის, დემოკრატიის გადაგვარების პირველი გზის გასაგებად.

არსებობს პერიოდები, როდესაც ჩვენ დემოკრატიისკენ მივდივართ — უცხოური მმართველობისგან გათავისუფლება, დიქტატორული მმართველობისგან გათავისუფლება — იმის მსგავსი, რაც 1989 წელს აღმოსავლეთ ევროპაში მოხდა, იმის მსგავსი, რაც თითქოს ტაჰირის მოედნის შემდეგ, არაბული გაზაფხულის დროს უნდა მომხდარიყო. და რაღაც მსგავსი ხდება, როდესაც შემდგარ დემოკრატიებში (იქ, სადაც საარჩევნო კრიტერიუმს აკმაყოფილებენ) დემოსი თავის ძალას ავლენს.

როცა დიდი ენთუზიაზმია, განცდა, რომ სწორი მიმართულებით მივდივართ.

შემდეგ კი არის უარყოფითი განწყობის პერიოდები, როდესაც ვგრძნობთ, რომ იდეალს ვშორდებით. თუ გადავხედავთ „დასავლეთში დემოკრატიის“ ორას წელს, როგორც დღეს ჩვენ ვეძახით ხოლმე, დავინახავთ, რომ მრავალი მოძრაობა არსებობდა, რომელიც თითქოს წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო; მაგალითად, შეერთებულ შტატებში 1820-იანი წლების ჯექსონის რევოლუცია ერთგვარი დემოკრატიული რევოლუცია იყო ელიტური კლასის, მსხვილ მიწათმფლობელთა წინააღმდეგ. მაგრამ მოგვიანებით, მეცხრამეტე საუკუნეში, ახალმა და ძლიერმა ჯგუფებმა იჩინეს თავი — მაგალითად,

¹ უნდა გვესმოდეს, რომ ინსტიტუციები და კონსტიტუციური წყობები, რომლებიც ამ პირობის დასაკმაყოფილებლად დაა საჭირო, ძალიან განსხვავებული იქნება სხვადასხვა საზოგადოებასა და ეპოქაში, რაც დამოკიდებულია მთავრობის როლზე, ძალაუფლების წყაროებზე, პარტიებისა და სოციალური მოძრაობების ტიპებზე და რიგ სხვა ფაქტორებზე. ის, რასაც ტელოსი მოითხოვს, ისტორიაში მუდმივად იცვლება.

მოქრულ ხანაში „ყაჩაღმა ბარონებმა“, რომელთა წინააღმდეგ პროგრესისტებმა, და მოგვიანებით თეოდორ რუზველტმა, ანტიტრესტული კანონები მიიღეს.

ზოგიერთ ქვეყანაში, 1930-იანი წლებში დაწყებულ და მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გაგრძელებულ ტალღას მრეწველთა უკონტროლო ძალაუფლების წინააღმდეგ, შედეგად კეთილდღეობის სახელმწიფოების შექმნა, მუშათა ძალაუფლების გაძლიერება, სრული დასაქმების პოლიტიკის შემოღება და სხვა. სოციალ-დემოკრატიული ელემენტები მოჰყვა. შემდეგ კი, დაახლოებით 1975 წლიდან, ჩვენ სხვა მიმართულებით მივექანებით. სწორედ ამ მნიშვნელოვან დინამიკაზე მინდა ყურადღება გავამახვილო: ჯერ დემოკრატიისადმი რწმენა, ენთუზიაზმი და წინსვლა, შემდეგ კი მისდამი იმედგაცრუება და უკუსვლა.

ის, რაც ნაწილობრივ დემოკრატიის გადაგვარებას შეუმჩნეველს ხდის, პირველი გაგების — საარჩევნო პროცესის დაკმაყოფილება ან არდაკმაყოფილება — პოპულარობაა ხოლმე. ეს გაგება ცნობილ ეკონომისტთან ჯოზეფ შუმპეტერთან ასოცირდება, რომლისთვისაც ხალხი (ყოველ შემთხვევაში, თეორიულად) თანასწორი ინდივიდებისგან შედგება. მათ ყველას აქვთ ხმის მიცემის უფლება. ექსპერტთა ელიტები და თვითადიარებული პოლიტიკოსები კი რეალურად მართავენ.² თუმცა, ხალხი პერიოდულად ხმას აძლევს და ეს არჩევნები თავისუფალი და სამართლიანია. ამრიგად, არსებობს რეალური შესაძლებლობა, რომ მოქმედი მმართველები გადააყენონ, ვინაიდან, თუკი ამჟამინდელ მმართველებს ფეხი დაუცდებათ, ყოველთვის არსებობს ალტერნატიული ელიტა, რომელიც მზად არის ხელში აიღოს ძალაუფლება.

მოდით ამას "კონტინგენტურობის ელემენტი" ვუწოდოთ.

ამ ფუნქციას სხვა მოთხოვნებიც აქვს. ის საჭიროებს თავისუფალ მედიას, აზრთა ურთიერთგაცვლის ღია ფორუმებს, ორგანიზების უფლებას და ა.შ. ეს ხელს უწყობს თავისუფალ და სამართლიან არჩევნებს; მათ გარეშე კონტინგენტურობის მოთხოვნა ვერ სრულდება. ზოგიერთ ვარიანტში (მაგალითად, აშშ-ს კონსტიტუციაში) ასახულია მოუთოკავი და ხალხის მყისიერი ნების დაბალანსების მცდელობა (მაგალითად, საარჩევნო კოლეჯის მეშვეობით, რომელიც ადგილობრივი ელიტებისგან შედგება, რომლებიც პრეზიდენტს ირჩევენ).

² Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Brothers, 1942).

დღევანდელი დასავლური ლიბერალური აზროვნება აგრეთვე მოითხოვს ყველა ადამიანის თანაბარ და სამართლიან მოპყრობას. მათ შორის იმ ადამიანების ინკლუზიას, რომლებიც უმრავლესობისგან ეთნიკურად, კულტურულად და რელიგიურად განსხვავდებიან.

ეს ინკლუზიურობა, რა თქმა უნდა, მორიგი ტელიკური იდეაა, სტანდარტი, რომელსაც ბოლომდე ვერასდროს შევასრულებთ, მაგრამ ნებისმიერ დროს შეიძლება მივუახლოვდეთ ან დავშორდეთ. თუმცა, ამ ნაწილში მე შევხები იმ სტანდარტს, რომელიც პირდაპირ არის კოდირებული ტერმინით „დემოკრატია“: ხალხის მმართველობა, მოთხოვნა, რომ არაელიტებს მნიშვნელოვანი როლი ჰქონდეთ მთავრობაში. ინკლუზიის საკითხს შემდეგ ნაწილში განვიხილავ.

ჩვენ გვეგონა, რომ ჩემს მიერ აღწერილი სისტემა, საბოლოოდ, ადამიანების უმრავლესობის მხარდაჭერას მაინც გარანტირებულად უზრუნველყოფდა, და რომ ეს კონსენსუსი ისტორიაში უპრეცედენტო სტაბილურობამდე მიგვიყვანდა (და ზოგ შემთხვევაში მართლაც ასე მოხდა). როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ასეთი კონსენსუსზე დაფუძნებული სტაბილურობა ძალიან განსხვავდება კლასიკური პერიოდისგან და მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოსგანაც კი. ამერიკის დამფუძნებლები უფრთხოდნენ დემოკრატიას. ისინი ჯერ კიდევ ატარებდნენ შეხედულებას, რომელიც არისტოტელესგან იღებს სათავეს, რომ დემოკრატია არის ხალხის, როგორც არაელიტის მმართველობა. რომ ასეთი წესი სახიფათო არასტაბილურობას მოიტანდა, მათ შორის, ხალხის მიერ იმ მესაკუთრე კლასის გამარცხვას, ვისზეც კეთილდღეობა და ცივილიზაცია იყო დამოკიდებული.

მაგრამ კვაზი-შუმპეტერიანულ ხედვაში ეს შფოთვა ტელიკურ ცნებასთან ერთად ქრება. ხოლო ტრადიციული ლიბერალური აზროვნების ოპტიმისტური პროგნოზი, დემოკრატის სტაბილურობის აღქმას ეფუძნება. ამ თვალსაზრისით, დემოკრატის მიმზიდველობის საიდუმლო არის ის, რომ ის გვთავაზობს კანონის უზენაესობას. ადამიანებს შეუძლიათ უსაფრთხოდ იცხოვრონ, რადგან მათ უფლებებს პატივს სცემენ, ხოლო თუ ეს ასე არ არის, მათ შეუძლიათ სასამართლოს მეშვეობით ეს შეცვალონ. ამავდროულად, საყოველთაო არჩევნების რეგულარული ჩატარება უზრუნველყოფს იმას, რომ, სულ მცირე, უმრავლესობის ინტერესების სრულ იგნორირება შეუძლებელია.

ასე რომ, ამ ხედვის მიხედვით, დემოკრატებს შეუძლიათ სტაბილურობის ისეთი ხარისხის მიღწევა, როგორც სხვა წყობებს არ შეუძლიათ. უფრო მეტიც, სხვა წყობები

აუცილებლად მოექცევიან სტაბილურად მზარდი ზეწოლის ქვეშ, ჩვენი თანამედროვე სამყაროს დამახასიათებელი ელემენტების ფართოდ გავრცელებულობის გამო. აქ აზრი მდგომარეობს იმაში, რომ განათლება, მედიის გავრცელება, ეკონომიკური ცვლილებები, გლობალიზაცია, სამომხმარებლო კაპიტალიზმი და ა.შ. საბოლოოდ გაათავისუფლებს ხალხს ძველი ელიტური ძალებისგან. რომ ავტორიტარული რეჟიმები საბოლოოდ არასტაბილურობის მორევში აღმოჩნდებიან. ერთადერთი გზა, რომლითაც შესაძლებელია მათი დამშვიდება, დემოკრატიული წყობის შემოღებაა. სწორედ ამიტომ ბევრმა იწინასწარმეტყველა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს ჩინეთიც შეუერთდებოდა დემოკრატიების კლუბს.

ამ თეზაში არის *გარკვეული* სიმართლე. კანონის უზენაესობის ქვეშ მცხოვრები ხალხი ეწინააღმდეგება საკუთარი უფლებების დაკარგვას, რაც დემოკრატიას უფრო სტაბილურს ხდის. მაგრამ ისტორია ასევე გვიჩვენებს, რომ ძლიერი ხელის ცდუნებას, ან ცდუნებას „დაიდლიოს უწესრიგობა“, ან მოხდეს სახიფათო ელემენტებისგან საზოგადოების გაწმენდა — შეუძლია ამ წინააღმდეგობის დაძლევა.

დარწმუნებით სტაბილურობაზე ასეთი იმედების დამყარება აშკარად ვერ აფასებს იმ რესურსს, რომელთა გამოყენება ავტორიტარულ რეჟიმებს შეუძლიათ: კერძოდ, ნაციონალიზმს, ისტორიულ წყენას ყოფილი დომინანტი დასავლური კოლონიური ძალების მიმართ, მათ ქვეშ დამცირების განცდასაც კი და განცდას, რომ იგივე დასავლური ძალები მათ დასუსტებას ცდილობენ საზოგადოების და მისი რელიგიის ზნეობრივი ქსოვილის განადგურებით, სიზარმაცის, ჰომოსექსუალობის და ა.შ. დანერგვით. პუტინი კულტურულ-მორალური ეროზიისადმი საერთო წინააღმდეგობის საფუძველზე ანტილიბერალური ინტერნაციონალის შექმნასაც კი ცდილობს.

ის, რასაც ოპტიმისტური პერსპექტივა ასევე უგულებელყოფს, ჩამოყალიბებულ დემოკრატიებში მიმდინარე ლპობისა და რეგრესის პროცესებია, რაც, თავის მხრივ, აძლიერებს მათ უუნარობას უპასუხონ ახალ გამოწვევებს, რომლებსაც ისინი აწყდებიან. ტრამპის ეპოქაში კანონის უზენაესობის მედეგობაში ჭარბი დარწმუნებულობა ნაჩქარევად გამოიყურება.

შუმპეტერის მოდელი, როგორც ჩანს, ვარაუდობს, რომ დემოკრატია უკვე შეუქცევადად მიაღწია თავის უმაღლეს ფორმას და ვიწრო, ან კლასზე დაფუძნებული „ხალხის“ ცნების გამოყენება უბრალოდ შეგვიძლია დავივიწყოთ. მართლაც, ხშირად ამბობენ, რომ ის უნდა დავივიწყოთ და ამიტომ თანასწორობის პოლიტიკის მომხრეებს

ხშირად „კლასობრივი ომის“ წარმოებაში ადანაშაულებენ. მაგრამ ახლა, გარკვეული სახის ავტორიტარული წინააღობების წინაშე, ჩვენ მოწმენი ვართ იმისა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვნად ასუსტებს დემოკრატია **ტელოსის** დავიწყება.

მოქალაქეთა გავლენის დაქვეითება

ამას გადაგვარების პირველ გზამდე მივყავარ: სხვადასხვა მიზეზის გამო, დემოკრატებს ყოველთვის უწევთ განაახლონ თავიანთი ტელიკური მოძრაობა, კონკრეტული საზრისები და მიზნებისკენ სწრაფვა. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ როცა გადადიხარ, ვთქვათ, მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისიდან მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოზე, ძალაუფლების წყაროები მთლიანად იცვლება. ძალაუფლების წყარო მიწის მფლობელობიდან სამრეწველო ძალების კონტროლი გახდა, ხოლო ძალაუფლება მიწათმფლობელი აზნაურებიდან დიდ კორპორაციებში გადავიდა; ამის შემდეგ ისევ იცვლება ძალაუფლების წყაროები და ის, თუ ვინ მფლობს ამ ძალაუფლებას: ჩვენს ცხოვრებაზე დღეს უკვე ფინანსურ ინსტიტუტებს აქვთ უაღრესად დიდი ზეგავლენა.

განახლების აუცილებლობა შეიძლება ასევე წარმოიშვას თვითკმაყოფილების ან უკუსვლის გამო, როდესაც დემოკრატია მოქცევის ფაზაშია, მის ტელოსთან ახლოს.

მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, ცხადია, რომ ჩვენ დასავლურ დემოკრატიულ ქვეყნებში დაახლოებით 1975 წლიდან უკან მივდივართ. ჩვენ ამ პროცესს შეგვიძლია „დიდი ჩამოქვეითება“ ვუწოდოთ. ის, რაც თანდათანობით დაიკარგა, მოქალაქის გავლენის განცდაა. ვგულისხმობ იმ განცდას, რომელიც დემოკრატიაში შეიძლება უბრალო მოქალაქეებს ჰქონდეთ, რომ თუ ისინი გააერთიანებენ თავიანთ ძალისხმევას, მათ არჩევნების გზით შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ მთავრობაზე და ასე მოაგვარონ თავიანთი პრობლემები, შექმნან ცხოვრებისთვის მისაღები პირობები როგორც თავიანთთვის, ისე მათი ოჯახებისთვის.

იმ პერიოდში, რომელზეც მე ვსაუბრობ, მოქალაქის რეალური გავლენის დაქვეითება შეინიშნება. და ეს დაქვეითება კი მზარდ უთანასწორობაში ითარგმნება; ეს მისი ნაყოფია, მაგრამ ის ასევე არის ამის მიზეზი. სწორედ ამიტომ ვსაუბრობ "წინ და უკუსვლაზე", თუმცა ეს მიმართულებები არ უნდა წარმოვიდგინოთ სწორი გზებად, ისინი უფრო სპირალისებრია.

ერთ-ერთი ასეთი შედეგი: რაც უფრო მეტი ადამიანი გრძნობს, რომ მას ელიტებთან მიმართებით არ აქვს რეალური ძალაუფლება — რომ მათი ბედი სხვაგან წყდება, მაგალითად, იმის შესახებ იქნება თუ არა სამუშაო ადგილები მათ ტერიტორიაზე, იქნება თუ არა ეს სამუშაო ადგილები კარგი და სტაბილური, ან ექნებათ თუ არა ხელმისაწვდომი განათლება მათი შვილებისთვის — მით უფრო მეტად გრძნობენ იმედგაცრუებას ამ მდგომარეობაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობის გამო და მით უფრო ნაკლებად იღებენ მონაწილეობას არჩევნებში. ეს ასეც მოხდა და მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეულებში, თითქმის ყველა დასავლურ დემოკრატიაში შეინიშნება არჩევნებში მონაწილეობის დონის შემცირება. ზოგმა არჩევნებში მონაწილეობის უფრო მაღალი დონით დაიწყო, ზოგმა დაბალით, მაგრამ, ზოგადად, ტენდენცია დადმავალი იყო. და, რა თქმა უნდა, არჩევნებში მონაწილეობისგან თავის შეკავებამ ფულისა და ვიწრო ინტერესების გავლენა გაზარდა, ხოლო იმედგაცრუება უფრო გაღრმავდა.

ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში, ბევრ ქვეყანაში გაიზარდა არჩევნებში მონაწილეობის დონე. შეერთებულ შტატებში მან ყველა დროის პიკს 2020 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში მიაღწია. მაგრამ ეს იმ პოლარიზაციის გამო იყო გამოწვეული, რომელიც ლიბერალურ დემოკრატიასთან "პოპულისტების" დაპირისპირების შედეგად გაჩნდა. მაგალითად, დონალდ ტრამპი აცხადებდა, რომ ის მოქალაქეების გავლენის გაზრდას აპირებდა, მაგრამ არაელიტების განცდილ რეალურ წუხილებთან და უთანასწორობასთან დაკავშირებით, დაპირება წმინდა წყლის სიცრუე იყო. რეალურად, ტრამპის პრეზიდენტობამ უთანასწორობა კიდევ უფრო გააღრმავა — მაგალითად, 2017 წელს გადასახადების შემცირებით — და გაანადგურა ხელმისაწვდომი ზრუნვის აქტი.

ჩვენ სპირალური დაღმასვლის საშიშროების წინაშე ვდგავართ — სხვადასხვა სახის დაღმავალი სპირალების წინაშე, რომლებიც თავიანთ თავს კვებავენ.

მოქალაქეთა თანასწორობის შემცირება

უპრიანი იქნება ამ საკითხზე ცოტა ხნით შევჩერდეთ, რათა უფრო კარგად შევხედოთ იმ ცვლილებებს, რაც 1975 წლიდან დასავლურ დემოკრატიაში მიმდინარეობს (კრეგ კალჭუნი ამას უფრო ვრცლად მე-2 თავში განიხილავს). მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ათწლეულებში (აშშ-ში New Deal-ით დაწყებული) დემოკრატია პოლიტიკური ცხოვრება ხშირად მემარცხენეებსა და მემარჯვენეებს შორის პოლარიზებაზე იყო აგებული, რასაც მოჰყვა კეთილდღეობის სახელმწიფოების

განვითარება, გარკვეული ნაციონალიზაციები და/ან სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური დაგეგმარება, ორგანიზებულ მშრომელთა უფლებებისა და გავლენის ზრდა და ა.შ. ეს ყველაფერი შემოთავაზებული და დაკანონებული იყო მემარცხენე პარტიების მიერ, რომლებსაც ეწინააღმდეგებოდნენ ან აზომიერებდნენ მთავარი მემარჯვენე პარტიები. ამ შეჯიბრის/ბრძოლის განმავლობაში პოლიტიკური წყობები ჩამოყალიბდა. ამ პოლიტიკური წყობის წამყვანი მახასიათებელი ერთგვარი მოთვინიერებული კლასობრივი ბრძოლა იყო.

მას შემდეგ ჩვენს საზოგადოებებში ბევრი რამ შეიცვალა.

პირველი, მოთვინიერებულმა კლასობრივმა ბრძოლამ დაშლა დაიწყო, ან სულ მცირე, ფრაგმენტაცია. ეს მრავალი მიზეზის გამო მოხდა. ერთი მიზეზი, რომელიც სხვა მხრივ ძალიან სასარგებლო იყო, არის ახალი საკითხების გაჩენა, რომლებიც ძველი პოლარიზაციის კონტექსტში ჩრდილში იყო მოქცეული, განსაკუთრებით ის საკითხები, რომლებიც ფემინისტურმა მოძრაობებმა, გარემოსდამცველებმა, მულტიკულტურალიზმის დამცველებმა და გეების უფლებების დამცველებმა დააყენეს.

მეორე მიზეზი უფრო დიდი კეთილდღეობის ჟამის დადგომაა, რამაც შესაძლოა ზოგიერთ ადამიანს, რომელიც თუნდაც არ ეკუთვნოდას ელიტას, კლასობრივი სოლიდარობის განცდა გაუწელა.

შემდეგი მიზეზი ახალი კულტურის განვითარებაა, რომელიც გარკვეულ ასპექტებში უფრო ინდივიდუალისტურია. კონსუმერიზმი ამ ახალი კულტურის ერთი მხარეა; იდენტობაზე მზრუნველი ავთენტურობის ეთიკა - მეორე; და მათი შედეგი, ცალკე და ერთად, ინდივიდუალიზმის გაძლიერებაა.

ამრიგად, საკითხები ფრაგმენტაციას განიცდის. ხოლო ამ ცვლილებების შედეგად პარტიული სისტემაც გარდაიქმნება, როგორც ეს მწვანეთა პარტიების აღზევებასთან ერთად მოხდა. საკითხების ძველი „პაკეტები“ უფრო ფხვიერი ხდება და ზოგ შემთხვევაში ახალი პაკეტები, რომლებიც ცხოვრების წესის საკითხებს ეხება, წინა პლანზე გამოდის. მაგრამ მოდელის ცვლილება ძირითადად იმიტომ ხდება, რომ ადამიანებმა პირველი მოდელის მიმართ რწმენა დაკარგეს და არა უბრალოდ იმიტომ, რომ მეორე უფრო მიმზიდველია.

შესაბამისად, ძირი ეთხრება მოქალაქის გავლენის ადრინდელ განცდას; იკარგება პირველადი კლასტერების ირგვლივ ჯგუფური სოლიდარობა, ამიტომაც მე უკვე აღარ მაქვს ცხადი გზა ჩემი მიზნების პოლიტიკურად და ეფექტურად დასაფიქსირებლად. მემარცხენე პარტიების მხარდაჭერა იკლებს: ახალი თაობები ნაკლებ ხმას აძლევენ ამ პარტიებს, ნაწილობრივ ინტერესის ნაკლებობის გამო, ნაწილობრივ პარტიებთან თავის არგაივიზების გამო, ნაწილობრივ უსუსურობით გამოწვეული სასოწარკვეთილების გამო.

ჩვენი ეპოქის პირველ მონაკვეთში (დაახლოებით 2008 წლის კრახამდე) სასოწარკვეთილება გამძაფრდა, რადგან ხმის მიცემისგან თავის შეკავების გამო სისტემა სტატუს კვოსკენ და პრივილეგიებულებისკენ გადაიხარა. რეალურად, ხმის მიცემა შედარებით ნაკლებად შემცირდა მათ შორის, ვინც თავს პრივილეგიებულად გრძნობს:

- ის ნაკლებად შემცირდა მდიდრებში, ვიდრე ღარიბებში.
- ის ნაკლებად შემცირდა განათლებულებში, ვიდრე გაუნათლებლებში.
- ის ნაკლებად შემცირდა იმ ადამიანებში, რომლებსაც მუდმივი შემოსავალი და სახლი აქვთ, ვიდრე ხელფასიდან ხელფასამდე მცხოვრებ ადამიანებში.
- ის ნაკლებად შემცირდა ხანდაზმულებში, ვიდრე ახალგაზრდებში.
- ხშირად ხმის მიცემა ნაკლებად მცირდება უმრავლესობის (კლასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური თუ სხვა) ჯგუფებში, ვიდრე უმცირესობებს შორის.³

³ აღსანიშნავია, რომ კავშირი სოციალურ სტატუსსა და არჩევნებში მონაწილეობის დონეს შორის არ არის საყოველთაო. მაკალიკა ბენირჯი თავის ნარშომში, *Why India Votes?* (New Delhi: Routledge India, 2017) აჩვენებს, თუ როგორაა ინდოეთში ეს მაჩვენებელი შებრუნებული ისე, რომ, მაგალითად, ღარიბი და დაბალი კასტა უფრო ხშირად დადის არჩევნებზე, ვიდრე მდიდარი და მაღალი კასტა. მისი კვლევა აჩვენებს, რომ კენჭისყრის დღის რიტუალებში, თითქოს საზოგადოების ბევრი და მკაცრი იერარქია დროებით განზე გადის და ხალხის სფერო ისეთივე სიმაღლეზე ადის, რომელზეც ძალაუფლების მფლობელები არიან, რაც დემოკრატიის შესაძლებლობებისადმი რწმენის განცდას აჩენს და კვებავს იმას, რასაც აქ წინსვლისადმი „ენტუზიაზმი“ ეწოდება. ის, თუ რამდენად გაუძლებს არჩევნების დღით „თრობა“ ელიტების ძალაუფლების მრავალ ყოველდღიურ გამოცდილებას, ჯერ კიდევ სანახავია.

ასე რომ, გაიზარდა უძლურების განცდა ბიუროკრატების, ვიწრო ინტერესების მქონე ჯგუფებისა და ელიტების წინაშე. და ეს განცდა ეკონომიკური გლობალიზაციის შედეგად კიდევ უფრო გამძაფრდა და ახლა უკვე ფინანსური ინსტიტუტების გამო, რომლებიც ჩვენს ცხოვრებას თავდაყირა აყენებენ. ამ ყველაფერმა გაზარდა განცდა, რომ ჩვენი საშველი, თუ ასეთი არსებობს, იყო არა არჩევნები, არამედ (შესაძლოა) ცალკეული საკითხების მოგვარებაზე ორიენტირებული გაერთიანებები.

აქ მანკიერ წრეებს, დაღმავალ სპირალებს ვაწყდებით, რის გამოც პროცესებზე გავლენის არქონის განცდა კიდევ უფრო ამცირებს მოქალაქეთა გავლენას, რაც თავის მხრივ ისევ აძლიერებს გავლენის არქონის განცდას. მაგალითად, უსუსურობის გამო სასოწარკვეთა იწვევს პოლიტიკური პროცესისგან თავშეკავებას და მოქალაქეთა მონაწილეობის შემცირებას, რაც შედეგად პოლიტიკაში ფულის ძალას ზრდის. პოლიტიკოსები უფრო მეტად ეყრდნობიან ძვირადღირებულ ტელევიზიას, რადგან მათ ჰორიზონტალური სტრატეგიები აკლიათ; ფრაგმენტირებული საზოგადოება, ნაკლები ორგანიზებით, ნიშნავს, რომ ჩვენ უფრო მეტად გვჭირდება მედია.

მაგრამ ფულის უფრო დიდი ძალაუფლება, რომელიც მედია ოლიგოპოლიის მეშვეობით ხორციელდება, მთელ პროცესს ნაკლებ გამჭვირვალეს ხდის, რაც, თავის მხრივ, ობიექტურად ამცირებს მოქალაქეთა აქტივობების შედეგიანობას, ეს კი ზრდის სასოწარკვეთას და ციკლი თავიდან იწყება.

ამის შემდეგ იზრდება უფსკრული მდიდრებსა და ღარიბებს შორის. საშუალო კლასი კატარავდება.⁴ ნაკლებია სტაბილური სამუშაო ადგილები. და, როგორც ჩანს, არ არსებობს გზა ამ ტენდენციის შესაბრუნებლად.

მოქალაქეთა თანასწორობის განცდა, რომელიც ნაწილობრივ თვითგაგების საკითხია, ქრება, როდესაც ერთად მოქმედების გამოცდილება, ან თუნდაც ერთმანეთის თანდასწრებით ყოფნის გამოცდილება უფრო იშვიათი ხდება. გეტოში მცხოვრებ ადამიანებს, ერთი მხრივ, და დახურულ თემებში, მეორე მხრივ, უჭირთ საკუთარი თავის, როგორც დემოკრატიული ცხოვრების პროცესში ჩართული პარტნიორების წარმოდგენა.⁵

⁴ იხ. Thomas Piketty, *Le capital au XXIe siècle* (Paris: Seuil, 2013), თავები 8 და 9.

⁵ ამერიკული დასასვენებელი აქტივობების „გაშუქების“ (Skyboxification) განხილვისთვის იხილეთ Michael J. Sandel, *What Money Can't Buy: The Moral Limits of Markets* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012), 163–203.

მოქალაქეთა თანასწორობის იდეალის ძალას უღირსობის იდეოლოგიები ისხლეტენ. მდიდრებს და წარმატებულებს სჯერათ, რომ ისინი, ვინც კეთილდღეობის სისტემებს, კვების ტალონებს და სხვა სუბსიდიებს იშველიებენ, არ შეესაბამებიან ჩრდილოეთ ამერიკაში გავრცელებულ მხოლოდ საკუთარ თავზე დამოკიდებულების ეთიკას და, ამიტომ, არ იმსახურებენ მათთან ერთად სრულფასოვან მოქალაქეებად ყოფნას.⁶ აქედან მომდინარეობს მემარჯვენე პარტიების (აშშ-ში რესპუბლიკელების, კანადაში კონსერვატორების) მცდელობები, გაართულონ არჩევნებზე მისვლა.

ეს თვითმკვებავი სპირალურია. ჩვენ არა მხოლოდ დემოკრატიული რეგრესის ეპოქაში ვართ, რომელშიც ტელოსი ქრება; არამედ, როგორც ჩანს, ეს დადმასვლა თავისთავად თავს კვებავს. რთულია იმის დანახვა, თუ როგორ შეიძლება ამის შეჩერება.

თავდაჯერებულობის დაკარგვა

ეს სპირალები იწვევს წარმომადგენლობითი სისტემისადმი ნდობის შემცირებას, რაც, წესით, არაელიტების პრობლემათა მოგვარების ინსტრუმენტი უნდა იყოს. ამან დადმასვლის სხვადასხვა მანკიერი წრეები მოიყვანა მოძრაობაში. მე მათ უფრო დეტალურად ჩამოვთვლი.

პირველ რიგში, ამომრჩეველთა მონაწილეობის შემცირებამ, ძირითადად არაელიტების მხრიდან, და/ან მემარჯვენე პარტიების მხარდაჭერის შემცირებამ გაზარდა მდიდრების და ასევე ფულის გავლენა პოლიტიკაში. მე მხედველობაში მაქვს არა მხოლოდ ხმის მიცემა, არამედ კამპანებში მოქალაქეების მონაწილეობაც. რაც უფრო ნაკლებია მონაწილეობა, მით უფრო დიდია ტელევიზიის მნიშვნელობა და, შესაბამისად, ფულის საჭიროება.

ზოგი ფული ჯერ კიდევ კანონიერია, მაგრამ დღევანდელი მდგომარეობა უახლოვდება იმას, რასაც ჩრდილოეთი და დასავლეთი ზიზლით "კორუფციას" ან "კრონი კაპიტალიზმს" უწოდებს, როდესაც მას აღმოსავლეთში და სამხრეთში ხედავს ხოლმე.

⁶ აქ მხედველობაში მაქვს 2012 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე მიტ რომნის ცნობილი განცხადება იმის შესახებ, რომ მოსახლეობის 47 პროცენტი ქვეყნის სიმდიდრისგან მხოლოდ სარგებელს იღებს და მას არაფერს მატებს და რომ ამის გამო, მკაცრი ფისკალური პოლიტიკის მომხრეები ნებისმიერ არჩევნებში არახელსაყრელ პოზიციაში არიან.

ხოლო, როცა არაელიტები პოლიტიკაში უფრო მეტ მონაწილეობას იღებენ, ხშირად ელიტები მათ შეზღუდვას ცდილობენ.

მეორე, ამომრჩეველთა მონაწილეობა უთანასწორობის მატებამ, მდიდრებსა და ღარიბებს შორის მზარდმა ნაპრალმა კიდევ უფრო გააუარესა, რაც შემცირებული იყო მოოქრული ხანისა და, რასაც ფრანგები უწოდებენ, les trente glorieuses-ს შორის პერიოდში და შემდეგ კვლავ მუდმივად მზარდ ტენცენციას დაუბრუნდა. ეს განპირობებული იყო როგორც (ა) გლობალიზაციით, ან სავაჭრო ბარიერების შემცირებით და (ბ) წარმოების თანმდევი გადინებით მაღალანაზღაურებიანი რეგიონებიდან, დაბალანაზღაურებიანი რეგიონებისკენ, ასევე მრავალი ფუნქციის დაჩქარებული ავტომატიზაციის გამო. უფრო მდიდარ დემოკრატიულ ქვეყნებში ორივე პროცესის ზეგავლენა კიდევ უფრო გაამძაფრა მთავრობების ბრმა იდეოლოგიურმა რწმენამ ნეოლიბერალიზმში, მათ შორის მემარცხენეების მხრიდან: მთავარი თეზა იყო, რომ თუ ბაზრები თავისუფალია, ეკონომიკური ზრდის სარგებელი აუცილებლად ფართო მასებზე გავრცელდებოდა (ამაღლებული ტალღა ყველა გემს აწევს). შესაბამისად, არასაკმარისი აღმოჩნდა ისეთი მცდელობები, რომლებიც გლობალიზაციისა და ავტომატიზაციის ზეგავლენის შემცირებას განათლებით, გადამზადებით, სოციალური დაცვით, სტიმულირების პაკეტებითა და მსგავსი მეთოდებით ცდილობდნენ. მთავრობების მხრიდან ეფექტური რეაგირების ნაკლებობამ გაზარდა არაელიტებში განცდა, რომ მათ რეალურად არ ეთქმით სიტყვა სისტემაში და, შესაბამისად, მათ კიდევ უფრო შეამცირეს არჩევნებში მონაწილეობის დონე (ყოველ შემთხვევაში, მანამ, სანამ მათ ქარიზმატული ლიდერი არ ეყოლებათ).

მესამე, იმედგაცრუება მოქმედების ფორმას მთლიანად წარმომადგენლობითი სისტემის გარეთ იღებს. საპროტესტო მოძრაობები ხშირად უშედეგოა, ზუსტად იმიტომ, რომ მათ ან არ აქვთ არჩევნებზე ზეგავლენა (დაიკავე უოლ სტრიტი) ან სისტემიდან სრული გასვლისკენ მოუწოდებენ (5 ვარსკვლავი იტალიაში).

მეოთხე, სოციალ-დემოკრატიული პარტიების ერთი შეხედვით უუნარობამ გამოესწორებინათ არაელიტების ეკონომიკური და სამუშაო პირობები, გზა გაუხსნა დემოკრატიის ტელოსის ახალი განმარტებისკენ სწრაფვას, რომელშიც ახლა „ხალხი“ კულტურულად ან რელიგიურად განისაზღვრება და მისი სამიზნე არის „სხვა“, ხოლო მისი პოლიტიკური მტრები ლიბერალური და მულტიკულტურული ელიტები არიან. ამ დინამიკას დასავლურ დემოკრატიებში დღეს პრაქტიკულად ყველგან ვხედავთ. რა თქმა უნდა, ეს კიდევ ერთი დადმავალი სპირალის წყროა, რადგან ამ პოპულისტური მოძრაობების პროგრამებს სიღარიბისა და უმუშევრობის პრობლემის მოგვარება არ

შეუძლიათ. მათ მხოლოდ დემოსის დაყოფა შეუძლიათ, განმარტებული როგორც არახელსაყრელ მდგომარეობაში ჩაყენებული არაელიტების ნაკრები.

ამ ოთხი სპირალის გარდა, როგორც ჩანს, ელექტორატების „გამომტერება“ ხდება, იმ გაგებით, რომ საკითხებისა და მიზეზშედეგობრივი კავშირების გააზრების უნარი მოსახლეობის დიდ ნაწილში ქვეითდება. ნუთუ ვცდები და იმ წარსულს ვიგონებ, რომელიც არასდროს ყოფილა, როცა ვამბობ, რომ აშშ-ს ომისშემდგომი პერიოდის ამომრჩეველთა ძველ კოჰორტას სასაცილოდ არ ეყოფოდა ის აზრი, რომ სტიმულირების პაკეტი არ გაზრდის დასაქმებას, ან (უფრო გიჟური აზრი) რომ ზემდინდრებისთვის გადასახადების შემცირება ავტომატურად დასაქმებაზე პოზიტიურად აისახება? როგორ უნდა დავუპირისპირდეთ რეიგანის მიერ შემოღებულ „ვუდუს ეკონომიკას“, რომელიც ბუმმა უმცროსმა და ტრამპმა გააგრძელეს? პარადოქსულ მდგომარეობას ვაწყდებით, რადგან დასავლეთში ამომრჩევლები ფორმალური კრიტერიუმით უკეთ განათლებულები არიან, ვიდრე ოდესმე.

მაგრამ სინამდვილეში, უფრო ნაყოფიერი იქნება, თუ ამ ფენომენს სხვა მხრიდან შევხედავთ და ვისაუბრებთ წარმომადგენლობითი სისტემის მზარდ გაუმჭვირვალობაზე.

მზარდ გაუმჭვირვალობაზე საუბრისას, მე არ ვხელმძღვანელობ დაშვებით, რომ ადრე სრული გამჭვირვალობა იყო, მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. ირაციონალობის ტალღების არსებობა, როგორც ეს მაკარტის ეპოქაში იყო, თავშივე გამორიცხავს ამ დაშვებას. მაგრამ ამ ფორმულირებით ვცდილობ ვაჩვენო ის ფენომენი, რომ გარკვეული საკითხები, რომლებიც შედარებით აშკარა იყო წინა თაობებისთვის, თვალსაწიერიდან გაქრა — გულმავიწყობა, რამაც ხელმისაწვდომი ზრუნვის აქტის წინააღმდეგ ზოგს საშუალება მისცა ჩაის პარტიის (Tea Party) კამპანიის დროს ეთქვა ისეთი რამ, როგორცაა: “შორს თქვენი სახელმწიფო ხელები ჩემი მედიკარისგან”.⁷

მაგრამ, შესაძლოა, ეს გაზრდილი გაუმჭვირვალობა წარმომადგენლობითი პოლიტიკური სისტემისადმი ადამიანების გამოთიშვის გარდაუვალი შედეგია; ის, რაც ერთი შეხედვით არ მუშაობს, ყურადღების მიქცევის ღირსად არ ითვლება. მაგრამ მათთვისაც კი, ვინც გულგრილი არაა სისტემის მიმართ, ვისაც ძალიან სურს მასში ჩართვა, მაგრამ ვერ ხედავს გზას, თუ როგორ შეიძლება მასზე გავლენა მოახდინოს,

⁷ Joan C. Williams, *White Working Class: Overcoming Class Cluelessness in America* (Boston: Harvard Business Review Press, 2017), 100.

სისტემის იმედგაცრუებამ შეიძლება ისინი მოწყვლადი გახადოს მხსნელი ფიგურების მიმართ, რომლებიც უკეთესი წარსულის აღდგენას გვპირდებიან (ეს როგორ მოხდება, ამას არასდროს აკონკრეტებენ).

არ მგონია, რომ პოლიტიკური სისტემიდან გამოთიშვა აქ ერთადერთი მიზეზი იყოს; ამ საკითხს ქვემოთ დავუბრუნდები. მაგრამ რამდენადაც გამოთიშვა გარკვეულ როლს ასრულებს, ის გაუმჭვირვალობის ზრდის მიზეზიცაა და შედეგიც; ამიტომ გვაქვს მეხუთე სპირალი.

ბევრ დასავლურ საზოგადოებაში ეს გაუმჭვირვალობა მინისტრიმული პოლიტიკური დებატების ნეოლიბერალური მითოლოგიებისთვის ჩაბარებას იწვევს, რაც, რა თქმა უნდა, კიდევ უფრო ამცირებს სისტემის უნარს, დაეხმაროს არაელიტებს. ეს მეექვსე სპირალი გამოიხატება იმ სოციალური მხარდაჭერის შემცირებაში, რომელიც არაელიტების დასახმარებლად შეიქმნა, როდესაც მათი ინტერესები უკეთ იყო წარმოდგენილი პოლიტიკაში. პრეზიდენტის რანგში, მაგალითად, ბილ კლინტონმა წამოაყენა კანონმდებლობა, რომელსაც აქამდე “ჩვენთვის ცნობილი კეთილდღეობის სისტემა უნდა დაესრულებინა”.⁸ რესპუბლიკელებით დომინირებულმა საკანონმდებლო ორგანომ მიიღო ‘პირადი პასუხისმგებლობისა და დასაქმების აქტი’, რამაც მართლაც ძირეულად მოარყია ამერიკის ერთ დროს ძლიერი სოციალური უსაფრთხოების ბადე. მიუხედავად რესპუბლიკელების მტკიცებისა, რომ სოციალური დახმარების ბენეფიციარები დემოკრატიული პარტიის მთავარი მხარდამჭერები არიან, ზოგადად, კეთილდღეობის სისტემებით „მოსარგებლები“ [beneficiaries] (ასეთ მდგომარეობაში სიტყვა „ვაიმოსარგებლები“ [maleficiaries] უნდა იყოს) არჩევნებზე უფრო იშვიათად დადიან, ვიდრე ისინი ვისაც დახმარება არ სჭირდება. პოლიტიკაში ჩართვა მათ მხოლოდ იმ ძალას წაართმევდა, რაც მათ ყოველდღიურად სჭირდებათ სამუშაოს საპოვნელად და შიმშილის ან გამოსახლების თავიდან ასაცილებლად — ხოლო ჩართულობა მათ ბევრს არაფერს ჰპირდება.

გაუმჭვირვალობა

ღირს მეხუთე სპირალის უკან მდგარი ძრავის შესწავლა, რასაც მე "გაუმჭვირვალობის ზრდის" ეფექტს ვუწოდებ. მას საფუძვლად მიზეზების კომპლექსი უდევს. ერთ-ერთი, უდავოდ, მედიაზე (მერდოკი და ფოქს ნიუსი) დიდი ფულის მზარდი კონტროლია და მათი მზარდი უპასუხისმგებლობა (ბოლოს ეს 2016 და 2020 წლების საპრეზიდენტო

⁸ იხ . Alana Samuels, "The End of Welfare as We Know It," Atlantic, April 1, 2016.

არჩევნების დროს ტრამპისადმი მათ დამოკიდებულებაში გამოვლინდა, რამაც მათი ნახვადობა გაზარდა, თუმცა მედიას ასევე შეეძლო მიეთითებინა, როცა ადამიანები იტყუებოდნენ, ან აბსურდულ რაღაცებს ამბობდნენ).

ამავდროულად, მოხდა აუდიტორიების ისეთი ფრაგმენტაცია, რომ უამრავ ადამიანს არასდროს უწევს განსხვავებულ აზრთან შეხვედრა. ერთი მხრივ, ჩვენ ვხედავთ სხვადასხვა მედიების ერთმანეთისგან თანდათანობით დაშორებას და მათ „ექო-კამერებად“ ჩამოყალიბებას, რითაც იდეათა ჯახის ძველი ფორმები წარსულს ბარდება. მეორე მხრივ, სოციალური მედიის, როგორც ინფორმაციისა და აზრის ჩამოყალიბების წყაროს მნიშვნელობის ზრდა აძლიერებს ასეთი ექო-კამერების შექმნას. ამ ყველაფრის გავლენას ამძაფრებს ყალბი ამბების შემოდინება, რომელიც ერთ ექო-კამერაში ტრიალებს და არასოდეს უპირისპირდება სხვა ექო-კამერებში გავრცელებულ „სიმართლეს“. ამ ეფექტმა ხელი შეუწყო იმას, რაც, როგორც ჩანს, ისეთი ველური და დაუჯერებელი შეთქმულების თეორიებისადმი რწმენის საოცარი გავრცელებაა, როგორც QAnon-ია.

მაიკლ უორნერი, საჯარო სივრცის თეორეტიკოსი, სოციალური მედიის მეშვეობით ურთიერთგაცვლის ხასიათის ცვლილებაზე მიუთითებს, რომ ის გადახრილია ავტობიოგრაფიულობისკენ, ნარცისულობისკენაც კი: „თქვენი პოლიტიკური პოსტები თქვენი ძაღლის ფოტოების გვერდით დევს როგორც თვითის პრეზენტაციები.“⁹ რა არის ამ ტენდენციის კუმულაციური ეფექტი?

გარდა ზემოაღნიშნული ფაქტორებისა, გაუმჭვირვალობა ნაწილობრივ ინსტიტუციური ცვლილებების გამოც გასქელდა, რამაც ჩვენი საზოგადოება კიდევ უფრო ნაკლებად გასაგები გახდა.¹⁰ როგორც ზემოთ აღვნიშნე, თუ გყავთ დიდი მემარცხენე და მემარჯვენე პარტიები, თითოეული ზოგადი პროგრამით, თქვენ საკმაოდ მარტივად დაინახავთ, რომ თუ ამას მისცემთ ხმას, მეტი კეთილდღეობის სისტემა იქნება და თუ იმას მისცემთ ხმას, ნაკლები იქნება. მაგრამ ახლა გაცილებით მეტი ფრაგმენტაციაა, სხვადასხვა სახის მოძრაობებით — ეკოლოგიური, ფემინისტური, გეი უფლებების — ამიტომ საჯარო პოლიტიკის ვარიანტები და

⁹ ციტატა არის პირადი საუბრიდან. მაიკლ უორნერი მსგავს კომენტარებს აკეთებს თავის ლექციაში "Fake Publics", რომლის ტრანსკრიპტი ჯერჯერობით, სამწუხაროდ, გამოუქვეყნებელია, თუმცა ზუსტი ასლი შეგიძლიათ იხილოთ https://www.jfki.fu-berlin.de/en/v/dgfa2018/program/keynotes/warner_abstract/index.html.

¹⁰ Luke Bretherton, *Resurrecting Democracy: Faith, Citizenship, and the Politics of a Common Life* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2015).

ალტერნატივები ნაკლებად გასაგებია. ხშირად, არც თუ ისე მკაფიოა ვის უნდა მისცე ხმა, თუ კონკრეტულ შედეგს ეძებ.

ეს უფრო დიდი გაუმჭვირვალობა, რა თქმა უნდა, მოქალაქის აღქმული გავლენის შემცირების ერთ-ერთი მიზეზია, რაც იწვევს, ერთი მხრივ, არჩევნებისგან უფრო მეტ თავშეკავებას და, მეორე მხრივ, ჩვენი სისტემის მუშაობის ცოდნის ნაკლებობა. და ამ შემთხვევაში, სამწუხარო და ირონიულია, რომ ეს ნაწილობრივ გამოწვეული იყო ბოლო აზნაშვილის ნახსენები სოციალური მოძრაობების აღზევებით, რაც ძირითადად დემოკრატიის მონაპოვარს წარმოადგენდა იმ გაგებით, რომ მნიშვნელოვანი დიდი ხნის წუხილები საჯაროდ პირველად გახდა ყურადსაღები და ლგბტქ ადამიანების, ქალების, შშმ პირების და სხვათა ხმებმა საბოლოოდ გარკვეული გავლენა მოიპოვა.

მაგრამ არსებობს გამჭვირვალობის შემცირების კიდევ ერთი, ნაკლებ უწყინარი მიზეზი და ეს არის ჩვენს ინსტიტუციებში შეუზღუდავი ბაზრებისადმი მზარდი რწმენა, როგორც ეკონომიკური ზრდის მთავარი ძრავის, რომელმაც საბოლოო ჯამში ყველას უნდა მოუტანოს სარგებელი. ბევრ დასავლურ დემოკრატიაში 1970-იანი წლების ბოლოდან ნეოლიბერალური იდეები სტაბილურად ხდებოდა ჰეგემონური და მიუხედავად იმისა, რომ 2008 წლის კრახის დროს შემცირებული რეგულაციების აბსურდულობა აშკარა გახდა, ეს ილუზიები მაინც ინარჩუნებს თავის ძალას.

სულ ახლახანს, 2019 წელს კოვიდ პანდემიის დაწყებამ, ნეოლიბერალიზმის ნამდვილი ფასი გამოაშკარავა — არასაკმარისი დაფინანსების მქონე ჯანდაცვის სისტემებში, ხანდაზმულთა არაადეკვატურმა უზრუნველყოფამ და შეუნიღბავმა უთანასწორობამ, გარკვეული ჯგუფები სხვებზე ბევრად უფრო მოწყვლადი გახადა.

მაგრამ ამ სახის ფანტაზიის ძალა ალბათ ნაკლებად გასაკვირი იქნება, თუ მხედველობაში მივიღებთ ანტიკური დემოკრატიისგან თანამედროვე დემოკრატიის ფუნდამენტურ განმასხვავებელ ნიშნებს. ძველ ათენში, როდესაც *ეკლესია* იკრიბებოდა, მასში დემოსი დომინირებდა, და როცა ის ხმას აძლევდა x-ის ან y-ის გაკეთებას, შედეგი ხალხის ნება იყო. შესაძლოა, მათ შემდეგ ჰგონებოდათ, რომ ეს საშინელი რამ იყო, რაც მათ გააკეთეს, მაგრამ ეს აშკარად მათი ნება იყო. მაგრამ ჩვენი კანონის უზენაესობის მქონე, რთულ, წარმომადგენლობით სისტემებში ხშირად ძალიან რთულია იმის დადგენა, ისმენენ თუ არა ხალხის ნებას. არსებობს ტენდენცია, რომ დემოკრატიული გადაწყვეტილებების მიღება უფრო გაუმჭვირვალე ხდება, რადგან ის უფრო და უფრო ნაკლებად ღიაა არაელიტების მონაწილეობისთვის. ამავდროულად, როდესაც ხალხი არჩევნებზე არ დადის, ისინი თავს ანებებენ

პოლიტიკისთვის თვალის დევნებას და სულ უფრო ბუნდოვანი ხდება რეალურად რა ხდება.

ეს ნიშნავს, რომ ხალხი ისეთი მოწოდებებისადმი ხდება ღია, რასაც უფრო მცოდნე ხალხი მაგიურ აზროვნებად თვლის — მაგალითად „მე ვაპირებ ამერიკა კვლავ დიდებული გავხადო“. მაგრამ ეს კიდევ ერთი გზაა, რომლითაც სპირალი შეიძლება დაღმა გაგრძელდეს.

ნებისმიერ შემთხვევაში, ნეოლიბერალურმა ილუზიამ გზა გაუხსნა გარკვეულ საჯარო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, რამაც დიდი ზიანი მიაყენა დასავლურ დემოკრატიულ ქვეყნებში მოსახლეობის დიდი ნაწილის საარსებო წყაროს. ერთ-ერთი ასეთი პოლიტიკა ვაჭრობის გლობალიზაცია იყო, ანუ სავაჭრო ბარიერების შემცირება. თავისთავად ამან დიდი სარგებელი მოუტანა განვითარებად ქვეყნებს და მსოფლიოში სიღარიბის მაჩვენებლების შემცირებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა. მაგრამ მას თან უნდა ხლებოდა ეროვნული პოლიტიკა, რომელიც ინდუსტრიულ ქვეყნებში გლობალიზაციის სარგებელს უფრო ფართოდ და თანაბრად გაანაწილებდა. ბაზრისადმი ბრმა რწმენამ ხელი შეუწყო იმას, რომ მთავრობებმა უგულებელყვეს ასეთი საჯარო პოლიტიკების აუცილებლობა (მაგრამ საბედნიეროდ, ყველგან ასე არ არის; ზოგიერთმა ევროპულმა, განსაკუთრებით სკანდინავიურმა, სოციალ-დემოკრატიებმა ამ სფეროში უფრო დიდ წარმატებას მიაღწიეს). ასე რომ, დგება ძველი შეცდომებისთვის პასუხისგების დრო, რადგან შეერთებული შტატებისა და ევროპის სხვადასხვა „ჟანგის სარტყლებში“ და სხვა მიგდებულ ტერიტორიებზე ხალხი გონზე მოდის და სამართლიანობას ითხოვს.

თუ გადავხედავთ აქ ნახსენებ სამ ფაქტორს (და, ცხადია, სხვებიც არსებობს), რამაც ხელი შეუწყო ჩვენი დასავლური დემოკრატიების დაშორებას ომისშემდგომი პერიოდის პოლიტიკური მოდელებისგან — ესენია, სოციალური მოძრაობები, ნეოლიბერალიზმის გავრცელება და გლობალიზებული ვაჭრობა, — ნათელი ხდება თუ რამდენად მყიფე შეიძლება იყოს დემოკრატიის ტელოსკენ მიმავალი ნებისმიერი ასეთი პერიოდის მიღწევა. ეს მიღწევები ეკონომიკაში, კულტურასა და იდეოლოგიებში ხშირად არაპროგნოზირებადი ცვლილებების მიმართაა მოწყვლადი. წარმატებული დემოკრატიის არც ერთი ფორმულა არ შეიძლება იყოს მარადიული.

როგორც კი სოციალ-დემოკრატიის პოზიტიური წონასწორობიდან გადახვევა ხდება, ზემოთ ნახსენები სხვადასხვა სპირალები იწყებენ მუშაობას და, გონივრული და ეფექტური დამბალანსებელი ქმედებების არარსებობის შემთხვევაში, კიდევ უფრო

გვაშორებენ ჩვენს ტელოსს და რეალურად, აძლიერებენ ელიტების ჰეგემონიას. ეს ერთ-ერთი გზაა, რომლითაც დემოკრატიის გადაგვარება ხდება, კარგავს თავის ბუნებას. ვითარება სხვაგვარი იქნებოდა, თუ ტელოსიდან გადახვევა ავტომატურად გამოიწვევდა ვითარების გამომსწორებელი მექანიზმების ჩართვას, თუმცა პირიქით ხდება, თვითმკვებავი სპირალები კიდევ უფრო ამძიმებენ ხოლმე სიტუაციას.

არმონაწილეობა და დეპრივაცია

ჩვენ არ უნდა გვქონდეს ილუზიები: არაამომრჩევლებზე შეიძლება გავლენა მოახდინოს ერთგვარმა ცინიკურმა გულგრილობამ, თუმცა, სინამდვილეში, ბევრი მათგანი თავს მოტყუებულად გრძნობს. ეს განცდა ისეთი ლოზუნგების დიდ ძალაშიც ჩანს, როგორცაა ობამას 2008 წლის „დიახ, ჩვენ შეგვიძლია“ (ასევე შეგვიძლია გავიხსენოთ, ერთ-ერთი ესპანური პარტია, რომელიც ესპანეთის მოძრაობიდან - „*Indignados*“ წარმოიშვა და სახელად *პოდემოსი* ჰქვია). ბევრი არამონაწილე ავლენს არჩევნებში მონაწილეობის სურვილს, თუ დაინახავს რომ მის ხმას რაიმე შედეგი შეიძლება მოჰყვეს. ბევრ დასავლურ დემოკრატიულ ქვეყანაში ბოლოდროინდელი მობილიზაციები ამის დასტურია. ახალმა ამომრჩევლებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს 2018 წლის აშშ-ს შუალედურ არჩევნებში დემოკრატიების წარმატებაში; მათ ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს 2020 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე თითოეული კანდიდატის მხარდასაჭერად რეკორდული აქტივობის დაფიქსირებაში. ახალ მონაწილეებს შორის არიან ახალგაზრდები, ხოლო მოზარდები კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლის სათავეში დგანან. მაგრამ ახალ მონაწილეთა რიგები არავითარ შემთხვევაში არ შემოიფარგლება მხოლოდ ახალგაზრდებით.

მრავალი ადამიანი მოქალაქეთა გავლენის შემცირებას უფლებების დაკარგვად აღიქვამს; ეს ნიშნავს იმას, რომ ჩვენს ცივილიზაციაში, დემოკრატია — როგორადაც მას ბევრი წარმოიდგენს და განიცდის — ტელური ცნებაა.

გარდა ამისა, ჩვენი სისტემის მუშაობამ დიდი ზარალი მიაყენა მოსახლეობის ზოგიერთ ფენას. უფრო გლობალიზებული ვაჭრობის და ასევე ავტომატიზაციის პირობებში, განვითარებულმა ეკონომიკებმა დაკარგეს რეგულარული, პოტენციურად სრულგანაკვეთიანი სამუშაო ადგილები; ბევრს მხოლოდ არასტაბილურ და/ან ნახევარგანაკვეთიან სამსახურებზე მიუწვდება ხელი. ბევრი მშრომელისთვის ეს ცხოვრების დონის გაუარესებას და საზოგადოებებში უთანასწორობის ზრდას ნიშნავს. ძველ დროში, ომის შემდეგ, ეს წამყვანი მემარცხენე პარტიის ან პარტიების ხმების ზრდას გამოიწვევდა. მაგრამ ტრადიციული მემარცხენე პარტიები, როგორც ჩანს, ვერ

ახერხებენ ამ უკმაყოფილებების გამოხატვას. სხვა ქვეყნებთან ერთად ამას ვხედავთ შეერთებულ შტატებში, გაერთიანებულ სამეფოში და საფრანგეთში. ევროპის შემთხვევაში, 2008 წლის კრიზისმა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში მკაცრი ფისკალური პოლიტიკის გატარება გამოიწვია. ზოგი ქვეყანა იძულებული იყო ერთოდოქსული ბიუჯეტირების მეთოდისთვის მიემართა, რადგან ვალის კრიზისისა და იმავე (ევრო) ვალუტაზე მიბმულობის გამო მანევრირებისთვის პატარა სივრცე ჰქონდათ. ზოგმა ქვეყანამ კი ეს ნებაყოფლობით, იდეოლოგიური მოტივებით გააკეთა. მკაცრმა ფისკალურმა ზომებმა ნაკლებად შეძლებული ადამიანების მდგომარეობა კიდევ უფრო გააუარესა, თუმცა სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიებმა ან ვერ შეძლეს, ან თავადვე არ სურდათ ალტერნატივის შეთავაზება. პირიქით, უკმაყოფილებამ პოპულისტების სასარგებლოდ მიცემული ხმების რაოდენობის სწრაფი ზრდა გამოიწვია, რასაც, რა თქმა უნდა, ხელი შეუწყო ძმები კოხების დაფინანსებულმა მედიებმა, Sky News-ისა და სხვების მიერ არასწორი ინფორმაციების გავრცელებამ.

მართლაც, ნეოლიბერალური მითოლოგიის ძალამ და სხვა საზოგადოებების მხრიდან სავაჭრო კონკურენციის შიშმა შეაფერხა ისეთი პროგრამული წინადადებები და მათი განხორციელება, რომლებიც სტაბილური სამსახურების კრიზისს გაუმკლავდებოდა: მეტი ინვესტიცია გადამზადებაში; მუშებისა და მათი შვილების უკეთესი მხარდაჭერა უმუშევრობის დროს; სტიმულირების პაკეტი ინფრასტრუქტურის მშენებლობისთვის; საჯარო სერვისების გაფართოება; მათ შორის ჯანმრთელობა, განათლება და მოხუცებზე ზრუნვა (იხ. თავი 7). პირიქით, აქცენტი გაკეთდა გადასახადების შემცირებაზე, ან სულაც არგაზრდაზე, იმ მოტივით, რომ ეს ერთადერთი გზა იყო დასაქმების ხელშეწყობისთვის; მაგრამ შემდეგ ამ პოლიტიკას ხშირად მოჰყვებოდა ხოლმე გადაჭარბებული მოთხოვნა გატარებულიყო მკაცრი ფისკალური პოლიტიკები — იხილეთ განსაკუთრებით ევროპა 2008 წლის შემდეგ.

ამრიგად, დასავლეთი მოწმე გახდა "ფორდისტული" ინდუსტრიების შეკვეცისა, რომლებსაც უვადო თანამშრომლები ჰყავდათ და მათ სხვადასხვა შეღავათებს უკეთებდნენ. ფორდისტი მშრომელიდან არასტაბილურ ნახევარ განაკვეთამდე: ეს მრავალი მუშის ან მათი შვილის ბედისწერა გახდა — ბედისწერა, რომელიც ჩვენი დროის დიდი ჩამოქვეითების მაჩვენებელია. ეს ბევრ ადამიანზე ახდენს გავლენას და ზოგჯერ მთელ რიგ რეგიონებზე. მათ შორისაა „ჟანგის სარტყლები“, ადრე მსხვილმასშტაბიანი წარმოების ადგილები, ახლა მიტოვებული, ისევე როგორც პატარა ქალაქები და სოფლები, რომლებმაც ასევე დაკარგეს სამრეწველო ფუნქცია. ბოლო ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ეკონომიკურმა განვითარებამ ბევრ დასავლურ საზოგადოებაში ეკონომიკური საქმიანობის კონცენტრაცია და სამუშაო ადგილების

რამდენიმე დიდ ქალაქში კონცენტრაცია გამოიწვია. მცირე ცენტრებმა დაკარგეს არა მხოლოდ მოსახლეობა, არამედ მრავალი ძველი ინსტიტუტი, მათ შორის, ყველაზე ხშირად, ადგილობრივი გაზეთები.¹¹ ამ ადგილებზე მცხოვრები ადამიანების უმეტესობას საკუთარი და მათი შვილების სოციალური მობილობის დაღმავალი პერსპექტივა ემუქრებათ.

შეიძლება ვიკამათოთ იმაზე, რომ ჩვენ რაღაც სარგებელი მივიღეთ ჩვენი ზარალის საკომპენსაციოდ. მე ზემოთ ვამტკიცებდი, რომ დასავლეთში პოლიტიკის ძველი მემარცხენე-მემარჯვენე მოდელის დაცემის ერთ-ერთი მიზეზი იყო ისეთი სოციალური მოძრაობების გაჩენა, როგორცაა ფემინისტური, ლგბტქ, ეკოლოგიური და სხვა. ამან დაგვაახლოვა იმას, რასაც ჩვენ ვაღიარებთ, რომ ლიბერალური დემოკრატიის კიდევ ერთი ტელოსი ან მთავარი მიზანია — კერძოდ, უფრო თანაბარი და ინკლუზიური საზოგადოების შექმნა, ან, ნეგატიურად რომ ვთქვათ, გარკვეული სერიოზული და დიდი ხნის განმავლობაში არსებული გარიყვის ან არაეგალიტარული იერარქიული ინკლუზიის გაუქმება (მაგალითად, ქალების ცხოვრება პატრიარქალურ საზოგადოებაში).

მაგრამ ჩვენ არ შეგვიძლია ეს ორი პროცესი ჯამურ სარგებლად ან ცვლილებად განვიხილოთ, რის შედეგადაც დანაკარგი სრულად ანაზღაურდა სარგებლით. და ეს იმიტომ, რომ დიდ ჩამოქვეითებაზე რეაქციები ყველა ამ მიღწევას ცხადად და საგრძნობლად კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. ეს ერთ-ერთი შემადრწუნებელი დასკვნაა, რომლის წინაშეც მიმდინარე მოვლენები გვაყენებენ. „პოპულისტურმა“ ჯანყებმა (მალე ავხსნი რატომ უნდა დავაყენოთ ეს ტერმინი ეჭვქვეშ) დიდი ზიანი მიაყენა არაიერარქიულ ინკლუზიას.

მოდით ახლა ამ ჯანყებს შევხედოთ და გავიგოთ, რატომ არიან დემოკრატიები მათ მიმართ მოწყვლადი. ეს შემდეგი ნაწილის თემაა.

გარიყვის ტალღები

გადაგვარების მეორე გზა, რომელზეც მინდა ვისაუბრო, არის სვლა (ან მათი გაძლიერება) სხვადასხვა გარიყვის მოძრაობებისკენ — ეს არის მოძრაობები, რომლებიც ამბობენ, რომ პოლისის (polis) გარკვეული წევრები, რესპუბლიკის

¹¹ ამ უკანასკნელი პუნქტისთვისა და ზემოთ განვითარებული მსჯელობის დიდი ნაწილისთვის დენ კარპენტერის მაღლიერი ვარ.

გარკვეული წევრები, არ არიან *ნამდვილი* წევრები. ეს თანამედროვე დემოკრატიის კიდევ ერთი მთავარი სისუსტეა, რომელსაც, ვფიქრობ, უფრო ყურადღებით უნდა შევხედოთ.

დემოკრატიულ რესპუბლიკებს სჭირდებათ იდენტობის ძალიან მკაფიო განცდა: ამერიკელები, კანადელები, კვებეკელები, გერმანელები, ფრანგები და ა.შ. რატომ? რამდენიმე მიზეზის გამო — დემოკრატიის ბუნება ვალდებულების ძლიერ განცდას მოითხოვს: ის მოითხოვს კენჭისყრაში მონაწილეობას, გადასახადების გადახდაში მონაწილეობას და გაწვევის შემთხვევაში ომში მონაწილეობას. გადანაწილებისთვის აუცილებელია ძალიან ღრმა სოლიდარობის განცდა, რამაც უფრო მეტად შეძლებულისგან ნაკლებ შეძლებულზე სიმდიდრის გადანაწილება უნდა წახალისოს. ამიტომ დემოკრატია ძლიერ საერთო იდენტობას მოითხოვს.

დაბოლოს, რაც მთავარია, თუ ჩვენ დელიბერაციულ საზოგადოებაში ვართ — ერთად ვსაუბრობთ, ერთად ვწყვეტთ, არჩევნებზე დავდივართ და გადაწყვეტილებებს ვიღებთ — უნდა გვჯეროდეს, რომ ჯგუფის სხვა წევრები ნამდვილად ზრუნავენ ჩვენს საერთო სიკეთეზე.

თქვენ ხედავთ, რომ იქმნება სიტუაცია, როდესაც დამოუკიდებელი მოძრაობები ძალიან მარტივად იწყება — და მე ვიცნობ ასეთ შემთხვევას კვებეკში — სადაც უმცირესობა ამბობს: „როდესაც ისინი საუბრობენ ჩვენი საზოგადოების კეთილდღეობაზე, ისინი ჩვენზე არ საუბრობენ; ისინი მხოლოდ თავიანთ ხალხზე საუბრობენ. ჩვენ მათი ჰორიზონტის ნაწილი არ ვართ“. როდესაც ასეთი ნდობა ირღვევა, დემოკრატია დიდ განსაცდელშია. ის შეიძლება ორადაც გაიხლიჩოს. ასე რომ, ჩვენ გვჭირდება ძლიერი საერთო იდენტობა.¹²

მაგრამ ამ მძლავრ იდენტობებს ძალიან მარტივად შეუძლიათ უარყოფითი და გამრიყავი მიმართულებით გადაშვება. იელის სოციოლოგი ჯეფ ალექსანდერი ძალიან კარგ წიგნში „სამოქალაქო სფერო“¹³ სწორედ ამ საფრთხეზე მიუთითებს: საერთო თვისებები, რომლებიც ამ იდენტობას ქმნის, ძალიან ძლიერი მორალური ელემენტებითაა დამუხტული; ისინი კეთილშობილები არიან. ფაქტობრივად, თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებებთან უმეტესობაში ამ იდენტობის ორი

¹² Craig Calhoun, *Nationalism* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997); Craig Calhoun, *Nations Matter: Culture, History and the Cosmopolitan Dream* (Oxford: Routledge, 2007).

¹³ Jeffrey C. Alexander, *The Civic Sphere* (Oxford: Oxford University Press, 2006). ასევე იხ. Michael Mann, *The Dark Side of Democracy* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005).

ასპექტი არსებობს: ერთი განისაზღვრება გარკვეული პრინციპებით — ჩვენ გვჯერა წარმომადგენლობითი დემოკრატიის, ადამიანის უფლებების, თანასწორობის — მაგრამ მათ ასევე აქვთ სპეციფიკური ხასიათი: როგორც მოქალაქე, მე კონკრეტულ ისტორიულ პროექტში ვმონაწილეობ, რომელიც ამ პრინციპების რეალიზებას ისახავს მიზნად. კანადელებს, ამერიკელებს, ფრანგებს, გერმანელებს — თითოეულ ჩვენგანს სჯერა საკუთარი ეროვნული პროექტის, რომელიც ამ ღირებულებებს განასახიერებს. სწორედ ამას გულისხმობს ფილოსოფოსი იურგენ ჰაბერმასი ტერმინით „კონსტიტუციური პატრიოტიზმი“.¹⁴

მარტივი დასანახია, თუ როგორ შეიძლება პრინციპების ასეთმა გაგებამ შვას გარიყვა. გავიხსენოთ მით რომნის ავადსახსენებელი გამოსვლა 2012 წლის აშშ-ს საპრეზიდენტო კამპანიის დროს, რამაც ობამასთან მის მარცხს შეუწყო ხელი. გამოსვლაში იყო შენიშვნა „47 პროცენტზე“: მოსახლეობის 47 პროცენტი მხოლოდ თანამგზავრია; მათ ეძლევათ ის, რაც მათ სჭირდებათ; რეალურად ისინი არაფერს აწარმოებენ; ისინი საერთო დოვლათიდან იღებენ სარგებელს და მასში არაფერი შეაქვთ. ძირითადი იდეა არის ის, რომ *ნამდვილი* ამერიკელი არის პროდუქტიული, მრეწველი და მხოლოდ თავის თავზე დამოკიდებული. ბრალდება არის ის, რომ ხალხის 47 პროცენტი არ შეესაბამება ამ იდეის მკაცრ მოთხოვნას. ასე რომ, ეს ხალხი არ იქცევა ისე, როგორც *ნამდვილი* ამერიკელი.

ოდნავი დაფიქრება გვიჩვენებს, თუ რამდენად მცდარია ეს კონკრეტული მორალიზება: ბევრი ადამიანი, ვინც სახელმწიფო დახმარებას, შეღავათს, ან სურსათის ტალონს იღებს, აშკარად ყველაფერს აკეთებს იმისთვის, რომ იზრუნოს საკუთარ თავზე და ოჯახზე; ბევრი მათგანი მუშაობს, თუმცა ცუდად ანაზღაურებად სამუშაოზე; ხოლო, მეორე მხრივ, ბევრი მათგანი, ვისაც ეს ანგარიში დანარჩენ 53 პროცენტს აკუთვნებს, თავისი კეთილდღეობისთვის იღბალს უნდა უმადლოდეს, ან მშობლებს, ან რაიმე სახის მემკვიდრეობით მიღებულ სიმდიდრეს.

ეს არ არის მხოლოდ ცრუ და უწყინარი მორალიზება. მისი გამოყენებით, სხვადასხვა ვითარებაში, მრავალი ღონისძიების გატარების გამართლება ხდება. მათ შორისაა კანადის პრემიერ მინისტრის, სტივენ ჰარპერის მცდელობა, შეეკვეცა სიტყვის თავისუფლებისა და მედიის ხელმისაწვდომობის უფლებები, რომლებიც, საბედნიეროდ, საზოგადოებამ დაბლოკა. ცრუ მორალიზება თვალსაჩინოა ამერიკელ მემარჯვენეებშიც — მაგალითად, როცა ამომრჩეველთა სეგმენტისთვის ხმის მიცემის

¹⁴ Habermas, *Inclusion of the Other* (Cambridge, MA: MIT Press, 1996).

შეზღუდვას პატიოსნების ხელშეწყობად ასაღებდნენ, ან როცა რასობრივ და სხვა დისკრიმინაციას უგულვებელყოფენ, რაც გულისხმობს კონკრეტული საიდენტიფიკაციო მოთხოვნების შეცვლას, და ა.შ. ასეთი ცრუ მორალიზება შეიძლება სრულიად ცინიკური ნაბიჯი იყოს, მაგრამ ის, ალბათ, გამართლებულია იმ სენტიმენტით, რომ გარიყული ადამიანები ვერ აკმაყოფილებენ მოქალაქეობის იმ მორალურ მოთხოვნებს, რომლებსაც ჩვენ (კარგი, პატივსაცემი, მთლიანად საკუთარ თავზე დამოკიდებული მოქალაქეები) ვადგენთ.

ან შეიძლება სხვა სახის გარიყვის წინაშე დავდგეთ: სხვადასხვა ვითარებაში, ეთნიკურობა და ისტორია ამის კრიტერიუმს იძლევა. არიან ადამიანები, რომლებიც რეალურად მიეკუთვნებიან ეთნიკურ ჯგუფს, რომელიც „ჩვენი“ იდენტობის შემადგენელია, და არიან ადამიანები, რომლებიც მოგვიანებით მოვიდნენ. არიან ადამიანები, რომლებიც, მოგვიანებით ჩამოსული ემიგრანტებისგან განსხვავებით, ყოველთვის აქ იყვნენ. რეალურად, ამ შემთხვევაში საქმე ეთნიკურ კოდირებასთან გვაქვს და სწორედ ეს წარმოადგენს საფრთხეს.

აიღეთ კვებეკი: რა დგას „Je suis Québécois“-ში გამოხატული იდენტობის უკან? ერთი მხრივ, ამის უკან ძალიან ძლიერი ეთნიკური ისტორია დგას: სამოცდაათი ათასი ფრანგულენოვანი სენტ ლორენსის ნაპირზე დარჩა, როდესაც ბრიტანეთმა ეს ტერიტორია დაიპყრო და 1763 წლის პარიზის ხელშეკრულებით რატიფიცირდა. ამის შემდეგ მათ შექმნეს ის, რაც დღეს 8 მილიონიანი ცოცხალი ფრანგულენოვანი საზოგადოებაა. ეს გადარჩენისთვის უაღრესად წარმატებული ბრძოლის შედეგია. ამრიგად, ძალიან მარტივია "კვებეკელის" როგორც კვებეკის მოქალაქის განმარტებიდან, უფრო ვიწრო კონცეფციაში გადავარდნა, რომელიც მოიცავს მხოლოდ მათ, ვისაც ჩვენ Québécois de souche-ს, ანუ ძველ კვებეკელს ვუწოდებთ. გადარჩენისთვის ბრძოლის მეხსიერებამ და მის გარშემო არსებულმა შიშებმა შეიძლება ხელი შეუწყოს ამ დავიწროებას. რეალურად, ხშირია, როცა დიდი ხნის წინ დამკვიდრებული მოსახლეობა შიშით რეაგირებს, როდესაც უცხო კულტურისა და ადათ-წესების ადამიანები მათთან ჩადიან. სიქჰებისა და მუსლიმების კვებეკში ჩასვლაზე ხშირად შფოთვანარევი კითხვა ისმოდა "Est-ce qu'ils vont nous changer?" "ისინი ჩაგვანაცვლებენ?"

დღევანდელ ეპოქაში, როდესაც ადამიანის უფლებები თავისთავად სიცხადედაა მიჩნეული, ამ კითხვას ხშირად ახლებურად სვამენ: არა მხოლოდ შიშით, არამედ ხშირად ბრაზით. ეს იმიტომ ხდება, რომ დისკომფორტის საფუძველი ვეღარ შეიძლება იყოს "ისინი მაწუხებენ", ეს ძალიან სუსტად ჟღერს ადამიანთა გარიყვის

გასამართლებლად. დღეს მათ ამისთვის სერიოზული მორალური საფუძველი სჭირდებათ. ასე რომ, ჩვენს დროში ახალჩამოსულებს ხშირად აკერებენ იარლიყს, რომ ისინი საფრთხეს წარმოადგენენ ჩვენი ძირითადი პრინციპებისთვის. ამრიგად, ბევრ დასავლურ საზოგადოებაში ქსენოფობიურმა მოძრაობებმა მოულოდნელად შეიძლება ახალი ძალა შეიძინონ, თუ ისინი აუტსაიდერებს ჰომოფობებად და ანტიფემინისტებად წარმოაჩენენ — ასეთი შემთხვევა იყო ნიდერლანდებში, პოლიტიკოს პიმ ფორტუინის მიერ წარმოებული მუსლიმი მიგრანტების დემონიზების კამპანიისას, როცა ის თავის გეი იდენტობას საკუთარი ულტრამემარჯვენეობის გადასაფარად იყენებდა. ფორტუინი მოკლეს, ხოლო მისი კამპანია გერტ უაილდერსმა გადაიბარა, რომელიც კიდევ უფრო დიდი გაზვიადებების სერიებით გამოირჩეოდა.¹⁵

რა თქმა უნდა, მართალია, რომ ის პროგრესი, რომელიც დასავლურ სამყაროში გეების გათავისუფლებისა და კაცისა და ქალის თანასწორობის მხრივ მიღწეული არ ემთხვევა ისლამური საზოგადოებებისას. მიუხედავად ამისა, ისლამოფობიური კამპანიები არა მხოლოდ ავრცელებენ ისლამის ესენციალისტურ ხედვას, არამედ ყველა მტკიცებულების საპირისპიროდ აცხადებენ, რომ ამ შეხედულებას ყველა მუსლიმი იზიარებს. ნებისმიერ შემთხვევაში, ისინი უაღრესად არასწორად წარმოაჩენენ დასავლურ სამყაროში მუსლიმთა შეხედულებებს.

ცილისმწამებლური კამპანიები როგორც შიშის გამომხატველი, ისე მისი ჩამწერგავიცაა და წარმოადგენს ერთგვარ შესაძლებლობას, რომლის ცდუნებასაც ზოგიერთი დემაგოგი ვერ უძლებს. ისინი ქმნიან მოდერნიზებულ ქსენოფობიას, რაც აშკარაა არა მხოლოდ ნიდერლანდებში, არამედ საფრანგეთშიც. როდესაც მარინ ლე პენმა ანტისემიტი მამისგან Front National-ის კონტროლი გადაიბარა, მან მას Rassemblement National გადაარქვა და ის უფრო მეტად თავსებადი გახადა თანამედროვე შეხედულებებთან, მათ შორის გეების უფლებებთან. აუტსაიდერებისდმი ეჭვი, რაც ადრე მემარჯვენეების მთავარი თემა იყო, ახლა ქალებისა და გეების უფლებების ზოგიერთი მხარდამჭერისგან იძენს ახალ ძალებს, რაც ადრე ექსკლუზიურად ლიბერალური მემარცხენეების საკითხი იყო.

მსგავსი შემობრუნება მოხდა სოციალურ და ეკონომიკურ სფეროშიც, სადაც „პოპულისტი“ დემაგოგები აცხადებენ, რომ ისინი მშრომელთა დამცველები არიან

¹⁵ იხ. Sasha Polakow-Suransky, *Go Back to Where You Came From* (New York: Nation Books, 2017), თავ. 2.

პოლიტიკური ელიტების, მათ შორის მემარცხენე ცენტრისტული პარტიების წინააღმდეგ — რომლებიც დამცველის ამ როლს ადრე უცვლელად იკავებდნენ — იმ არგუმენტით რომ ეს ელიტები უპირატესობას ანიჭებენ უცხოელებს და არა ნამდვილ, ადგილობრივ „ხალხს“. მსჯელობის ეს ხაზი დიდი წარმატებით გამოიყენეს მარინ ლე პენმა საფრანგეთში და დონალდ ტრამპმა შეერთებულ შტატებში, სახალხო პარტიამ დანიაში, კონსერვატორებმა ლეიბორისტების წინააღმდეგ გაერთიანებულ სამეფოში და მემარჯვენეებმა სხვა უამრავ ადგილას.¹⁶

ქსენოფობიის დაძლევის მთავარი გზა არის კონტაქტი და თანამშრომლობა იმიგრანტებსა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის, სამსახურებში, სკოლებში, საერთო პროექტებში. მაგრამ სწორედ ადგილობრივების მხრიდან წამოსული ეს შიში და სტერეოტიპებია, გარდა ჟესტებისა და მათ მიერ გატარებული გარიყვის პოლიტიკებისა, რაც დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო გაართულებს ამ სახის ტრანსფორმაციულ კონტაქტს. რაღაც ეტაპზე შეიძლება პროცესებმა შეუქცევადი ხასიათი მიიღოს. როგორც ჩანს, თანამედროვე საფრანგეთი ამ წერტილს უახლოვდება.

მორალურ სიმაღლეზე აყვანილი სხვისადმი ეს შიში, შეიძლება პაროქსიზმამდე მივიდეს იმ კომმარულ ფანტაზიაში, რომ ჩვენი წინაპრების კულტურა შეიძლება არ გადარჩეს, რომ ჩვენ მთლიანად “ჩაგვანაცვლებენ”.¹⁷

მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც მეორეხარისხოვან მოქალაქეებად მიჩნეულები არიან არა ემიგრანტები ან ახლადჩამოსულები, არამედ საზოგადოების დიდი ხნის წევრები. ისინი უპირატესობის უცხო, გარკვეულწილად შემაშფოთებელი გაგების მსხვერპლები არიან. ჩვენ ამას შეერთებული შტატების მაგალითზე ვხედავთ. ძალიან საინტერესო წიგნში, სახელწოდებით „უცხოები საკუთარ მიწაზე“, არლი ჰოჩმილდი ამ მენტალიტეტს აღწერს. გარკვეული „ძირძველი“ პოპულაციების წარმოსახვაში არსებობს პრიორიტეტთა ერთგვარი რიგი: ადგილობრივები (მაგრამ, რა თქმა უნდა, მათში არ შედის აბორიგენი მოსახლეობა, რომლებიც მოხერხებულადაა დავიწყებული) პირველები არიან, მოგვიანებით ჩამოსული ხალხი მეორე ადგილზეა (როგორც ბევრ ქვეყანაში ხდება); მაგრამ, კიდევ უფრო საშიშ ვერსიაში,

¹⁶ Polakow-Suransky, *Go Back to Where You Came From*, chap. 3.

¹⁷ Polakow-Suransky, *Go Back to Where You Came From*, თავ. 8. ამ ტიპის შიშები შეერთებულ შტატებშიც თამაშობს თავის როლს, რაც ამ წიგნის შემდგომ თავებშია განხილული. გაიხსენეთ 2017 წელს შარლოტსვილის დემონსტრაცია, სადაც თეთრი სუპრემაციისტები რენო კამიუს ციტირებდნენ სლოგანით: „ებრაელები ვერ ჩაგვანაცვლებენ“. 2019 წლის ელ-პასოს ჟღერის მომწყობმა შეშლილმა კაცმა დაწერა მანიფესტი, რომელშიც იგივე სენტიმენტებია გამოხატული, რაც აღწერილია ჯონ ელიგონის ნაშრომში, “The El Paso Screed, and the Racist Doctrine Behind It,” *New York Times*, August 7, 2019.

უპირატესობების განაწილება გვაქვს აგრეთვე ჯგუფებს შორის, რომლებიც, ყველანაირი გაგებით, დიდი ხნის მაცხოვრებლები არიან. ამრიგად, თეთრკანიანები პირველ ადგილზე არიან, ხოლო შავკანიანები, სამხრეთ ამერიკელები და სხვები - მეორეზე. პრაქტიკულად ყველა „ჩასახლებულ“ [settler] საზოგადოებაში, აბორიგენტთა ინტერესებს დაბალი პრიორიტეტი ენიჭება, როდესაც მათ ტოტალურ აუტსაიდერებად არ განიხილავენ. ეს, იშვიათად ღიად აღიარებული, პრიორიტეტების განაწილება საფუძველს იძლევა „ლიბერალური“ მთავრობების წინააღმდეგ კამპანიებისთვის, რომლებიც თითქოს ყველა ამ მეორეხარისხოვან ხალხს პირველხარისხოვანი ხალხის ხარჯზე ეხმარებიან. ეს ტრამპის კამპანიის ძალიან ძლიერი მხარე იყო. სწორედ ასე ხდება გადასვლა მტკიცებიდან - ყველა ამერიკელი თანასწორია, მტკიცებაზე - ზოგი უფრო ნამდვილი ამერიკელია. უპირატესობის იდეა, როგორც მეტი უფლებამოსილების საფუძველი, გარიყვის მექანიზმი ხდება.¹⁸

თუ პრიორიტეტების განაწილებას შევხედავთ, ცხადი შეიძლება გახდეს ისეთი ფენომენი, როგორცაა ბევრი თეთრკანიანის მტრული რეაქცია Black Lives Matter-ის კამპანიებზე. ამერიკის შეერთებულ შტატებში და მთელ მსოფლიოშიც კი შთამბეჭდავი რეაქცია მოჰყვა პოლიციის მიერ ჯორჯ ფლოიდის მკვლელობას. ეს აჩვენებს, რომ ეს არაღიარებული იერარქიული წარმოდგენები შეუცვლელი არ არის. სავარაუდოდ, პანდემიამ ხელი შეუწყო ჩვენი საზოგადოების ზოგიერთი უფრო მახინჯი და საშინლად დისფუნქციური მხარის აღიარებას. მაგრამ პროტესტის შთამბეჭდავი ტალღა შედარებით ხანმოკლე აღმოჩნდა, ხოლო მემარჯვენეების კამპანია Black Lives Matter დემონიზებისთვის ნაწილობრივ წარმატებული გამოდგა.

¹⁸ ამერიკელი თეთრი კაცის პერსპექტივას დუ ბუა შემდეგნაირად აღწერს: „ისინი სავსენი არიან კეთილი ნებით ყველა ადამიანის მიმართ, იმ პირობით, რომ ეს ადამიანები თავიანთ ადგილებზე დარჩებიან“ და მათ „უნდათ სხვებს ისე მოეპყრან, როგორც უნდათ რომ ეპყრობოდნენ იქამდე, სანამ ისინი ინარჩუნებენ თავიანთ განსაკუთრებულ პოზიციას“ (ციტირებულია რობერტ გუდინგ-უილიამსის მიერ ამერიკის ხელოვნებისა და მეცნიერების აკადემიის ბიულეტენში (2019 წლის ზამთარი), 28. რა თქმა უნდა, გარკვეულ ადამიანთა ჯგუფების პრიორიტეტულობაზე ამ დაშვებებმა შეიძლება ერთმანეთისგან ძალიან განსხვავებული შედეგები გამოიწვიოს, დაწყებული უბრალო განცდით — „პირველ რიგში ჩვენ“, დამთავრებული ფაშისტური სტილის თეთრების მილიციით. ჩვენ ყველას უნდა დავუპირისპირდეთ, მაგრამ ძალიან განსხვავებული მეთოდებით.

გარიყვისკენ სვლა კატასტროფაა სხვადასხვა მიზეზის გამო. კატასტროფაა, რადგან ის დემოკრატიულ საზოგადოებას ღრმად ხლექს, აფერხებს და მის პარალიზებას ახდენს, გვყოფს პირველ და მეორე კლასის მოქალაქეებად. ეს ასევე კატასტროფაა, რადგან ის ეფუძნება იმ იმედგაცრუებას, რომელიც გამოწვეულია პირველი უკუსვლით, რომელიც წინა ნაწილში განვიხილეთ, დიდი ჩამოქვეითებით, რის შედეგადაც ადამიანები გრძნობენ, რომ სისტემა მათ წინააღმდეგაა მომართული, რომ მათ არ შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ მასზე, და რომ მათი, როგორც მოქალაქეების გავლენა პრაქტიკულად ნულის ტოლია. ისინი მზად არიან ისეთი პოლიტიკური პროგრამისთვის, რომელიც დემოსს გაათავისუფლებს ან მას ელიტების წინააღმდეგ მისცემს ძალას.

თუმცა, ამჟამად, დემოსი მორალისტური, ეთნიკური, ან ისტორიული პრიორიტეტულობის გზით აღიწერება, რომელიც განსაზღვრებით გამრიყავია, და ეს ახალი აღწერა ორმაგად უარყოფითია, რადგან ის ღრმად ხლექს საზოგადოებას, საერთოდ არ პასუხობს რეალურ პრობლემებს და დიდი ჩამოქვეითებით წარმოქნილ გამოწვევებს. ეს ღია საიდუმლოა: ტრამპი არ აპირებს ამერიკას დიდება დაუბრუნოს.

არსებობს კვაზი-მაგიური აზროვნების ელემენტი რწმენაში, რომ რეალურ სამყაროში არსებული პრობლემები შეიძლება გადაწყდეს თითქოსდა უღირსი უმცირესობის დადანაშაულებითა და მის განტევების ვაცად ქცევით. სინამდვილეში, ასეთი რწმენა განტევების ვაცის მექანიზმის ნაწილია — საუკუნეების განმავლობაში საზოგადოებების მუდმივი ცდუნება. ჩვენ ვაიდენტიფიცირებთ ჯგუფს, რომელიც *ნამდვილად* არ არის ჩვენი საზოგადოების ნაწილი, იქნება ეს გარე მტერი თუ ფარული შიდა მტერი, და მას ყველა ჩვენი უბედურების წყაროდ განვიხილავთ. ეს დიაგნოზი მაცდურია, რადგან ის გვათავისუფლებს ჩვენ, ჩვენი საზოგადოების *ჭეშმარიტ* წევრებს, ყოველგვარი პასუხისმგებლობისგან ჩვენს უბედურებებზე და გვათავაზობს მარტივ წამალს, კერძოდ, თავდამსხმელთა ჯგუფის განდევნას, ჩვენს გარშემო კედლების აშენებას ან მათ განეიტრალებას.¹⁹ ეს "წამალი" აუცილებლად გამოიწვევს წარუმატებლობას და უარესს.

¹⁹ განტევების ვაცის მექანიზმის უფრო სრულყოფილი განხილვისთვის იხილეთ რენე ჟირარის ნაშრომი, განსაკუთრებით *Le bouc émissaire* (1984), თარგმნილი როგორც *The Scapegoat*, მთარგ. Yvonne Freccero (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1986).

ასეთი გამრიყავი პრაქტიკა კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ნუგეშის მომგვრელ აზრს, რომ დემოკრატიისთვის არსებითი ტელოსისგან დაშორება — რომ დემოსს ნამდვილად ეთქმის სიტყვა სახელმწიფოს მართვაში — შეიძლება დავაკომპენსიროთ სხვა ტელოსისკენ სვლით — დისკრიმინაციისა და გარიყვისგან თავისუფალი თანასწორი საზოგადოების აშენებით, რაც ასევეა თანამედროვე ლიბერალური დემოკრატიის არსებითი მიზანი. ნათელია, რომ ასეთი საზოგადოება სოლიდარობისა და ურთიერთდახმარების ძლიერი განცდის გარეშე არ არის სიცოცხლისუნარიანი. ყველა მოქალაქის მიმართ თანაბარი პატივისცემა, როცა ის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი სეგმენტების უგულვებელყოფის ხარჯზეა მიღწეული, ვერ შენარჩუნდება.

ახლა რამდენიმე სიტყვა ტერმინ „პოპულიზმის“ შესახებ. არსებობს მისი ერთზე მეტი სახეობა, განსხვავებული პოლიტიკური შედეგებით. შეერთებულ შტატებში 2016 წლის არჩევნებშიც კი ეს სიტყვა ორ მოძრაობასთან მიმართებით გამოიყენებოდა, რომლებსაც, თავის მხრივ, წარმოადგენდნენ, ბერნი სანდერსი და დონალდ ტრამპი. ტერმინის ერთი აშკარა მნიშვნელობა გამოიყენება მაშინ, როდესაც „ხალხი“, დემოსის თუ არაელიტის გაგებით, მობილიზდება, რათა იმ სისტემაში შეიჭრას, რომელიც მათ გაუთვალისწინებლად ფუნქციონირებდა; ისინი ანგრევენ კედლებს, ამტვრევენ კარებს, არღვევენ ჩვეულ საქმიანობას, ითხოვენ მათი პრობლემების მოგვარებას. მაგრამ ბერნისა და დონალდის ვერსიებს შორის ძალიან დიდი განსხვავებაა: ბერნის ვერსია მართლაც ინკლუზიურია; ის არავის გამორიცხავს. შეიძლება არ ეთანხმებოდე კონკრეტულ პოლიტიკას; შეიძლება იყო ან არ იყო ბედნიერი ამ პოპულისტური ამოფრქვევით. მაგრამ ბერნი სანდერსის პროგრამა არ იზიარებს ხედვას, რომ პრიორიტეტულობა ზოგიერთ მოქალაქეს უფრო მეტ უფლებას ანიჭებს, ვიდრე სხვას. ეს გამრიყავი ფუნქცია წამყვანი და, ვფიქრობ, აბსოლუტურად საბედისწერო ელემენტია დონალდ ტრამპის, მარინ ლე პენის და გერტ უაილდერსის პოპულიზმისთვის. საზოგადოებას ის უაღრესად ხლეჩს და პროგრამული თვალსაზრისით ჩიხს წარმოადგენს.

მაგრამ „ცუდი“ გამრიყავი პოპულიზმი დღესაც არაერთი სახით გვხვდება. ტიპი, რომელიც მე ზემოთ მოვიყვანე, სოციო-ეკონომიკური წყენის სამართლიან განცდას იმ გამრიყავი გრძნობების ან უპირატესობის იმპლიციტური განცდების გასაღვივებლად იყენებს, რომლებიც ფართოდაა გავრცელებული საზოგადოებაში. ამის მაგალითია ტრამპის რესპუბლიკანიზმი, ლე პენის *Rassemblement National* და გარკვეულწილად ბრექსიტის მოძრაობა ბრიტანეთში.

ის, რომ „ჩვენ“ უგულვებელყოფილები ვართ იმის გამოვლინებაა, რასაც მე ჩვენი მოქალაქეობრივი გავლენის ნაკლებობას ვუწოდებ. გარკვეულ საზოგადოებებში ეს მჭიდროდაა დაკავშირებული უფრო ფართო გაგებით გავლენის ნაკლებობასთან. თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოში მოქალაქეებს სურთ არა მხოლოდ ხელისუფლებისგან ყურის დაგდება, არამედ მათ ასევე სურთ თავად შეეძლოთ იზრუნონ საკუთარ თავზე და მათზე დამოკიდებულ სხვებზე; ანაზღაურებადი სამსახურით, ან რაიმე შემოსავლიანი საქმიანობით საკუთარი ინიციატივით გამოიმუშაონ სახსრები. სწორედ მაშინ, როდესაც მათ კონტროლს მიღმა არსებული გარემოებები შეუძლებელს ხდის მათთვის ამის გაკეთებას, ისინი ელიან, რომ მათ მთავრობა გაუწევს დახმარებას. და როდესაც მთავრობები ვერ უზრუნველყოფენ ამ დახმარებას, და ამავდროულად, თითქოს, უხვ მხარდაჭერას სთავაზობენ მათ, ვინც ნაკლებად იმსახურებს, ან ნაკლები პრიორიტეტი აქვს, ან მიეკუთვნება ჯგუფს, რომელიც "უცხოდა" მიიჩნევა — ამ აღქმულ უსამართლობას ძლიერი ბრაზის ამოფრქვევა შეიძლება მოჰყვეს.

უგულვებელყოფის განცდა ალბათ ნაკლები იქნება იმ საზოგადოებებში, რომლებიც ამგვარი კრიზისების დროს რეგულარულად სთავაზობენ თავის მოქალაქეებს სხვადასხვა სახის მხარდაჭერას, ეს კი, უფრო განვითარებული კეთილდღეობის სისტემების მქონე სახელმწიფოებშია. უდავოა, რომ ამ კუთხით დასავლურ სამყაროში შეერთებული შტატები ყველაზე ჩამორჩენილია, რაც იმას ნიშნავს, რომ შეერთებულ შტატებში „ცუდი“ პოპულიზმის აღზევებას განსაკუთრებული თავისებურებები აქვს. კეთილდღეობის უზრუნველყოფის დაბალი დონე თან ახლავს და განპირობებულია მხოლოდ საკუთარ თავზე დამოკიდებულების საკმაოდ არარეალისტური ეთიკით, რასაც ხშირად იზიარებენ უგულვებელყოფის მსხვერპლები. ადამიანებს, რომლებმაც “ჟანგის სარტყელში” სამსახური დაკარგეს, ხშირად საყვედურობენ, რომ საკმარისად არ ეცადნენ — სხვაგან რატომ არ გადასახლდნენ? რატომ არ შეიძინეს მათ სხვა უნარები? — მაშინაც კი, როცა ეს მოლოდინები უსაფუძვლოა.²⁰ ყველაზე მძიმე აქ ისაა, რომ ამ ეთიკას ხშირად ნახევრად მაინც იზიარებენ ამ საყვედურის სამიზნეები, რაც ობიექტურ უბედურებას სუბიექტურ უბედურებას ამატებს.²¹ გასაკვირი არ არის, რომ ამ აუტანელ მდგომარეობაში ისინი შვებას რესენტიმენტის ტალღაში პოულობენ სახელმწიფო დახმარების „დაუმსახურებელი“ ბენეფიციარებისა და „ლიბერალური ელიტების“ წინააღმდეგ, რომლებიც მათ უპირატესობას ანიჭებენ. და არც ისაა გასაკვირი, რომ ეს ფსიქოლოგიური და სოციალური გაჭირვება მათ საშუალებას არ

²⁰ იხ. Williams, White Working Class.

²¹ იხ. J. D. Vance, Hillbilly Elegy: A Memoir of a Family and Culture in Crisis (New York: Harper, 2016).

ამლევს დაინახონ "კონსერვატიული" ძალების პასუხისმგებლობა, რომელთა ცრუ მორალიზებამ ამ ადამიანებს მათთვის ესოდენ საჭირო სოციალური დახმარება წაართვა.

თუმცა ევროპის ზოგ ქვეყანაში, ჩვენ ვხედავთ ნაციონალიზმის [nativism] მობილიზებას, რომელიც, როგორც ჩანს, დიდად არაა დაკავშირებული სოციო-ეკონომიკურ დეპრეკაციასთან. გერმანია შეიძლება სწორედ ასეთი შემთხვევა იყოს. გარდა აღმოსავლეთ რეგიონის განსაკუთრებული შემთხვევისა, რომელიც ადრე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა იყო, ეკონომიკა შედარებით კარგ ფორმაშია და უმუშევრობის დონე დაახლოებით საფრანგეთის მაჩვენებლის ნახევარია. მაგრამ უფრო დეტალური შესწავლა აჩვენებს, რომ იმ ამომრჩეველთა შორის, რომლებიც მემარჯვენე პარტიას *ალტერნატივა გერმანიისთვის* (AfD) უჭერენ მხარს, დიდ ნაწილს საარსებო ხარჯებთან შედარებით ხელფასი უმცირდებათ, ხოლო ადგილობრივი ინფრასტრუქტურა და სერვისები, როგორცაა მაღაზიები და ტრანსპორტი — უარესდება. აქაც ვხვდებით ჩემს მიერ ზემოთ აღნიშნული უფრო პატარა ცენტრების დადმასვლას; ამ ამომრჩეველებს ასევე ეშინიათ შემცირებული სოციალური მობილობის და გაურკვეველი საპენსიო შემოსავლის. იმ ადამიანებმაც კი, რომლებიც დიდი ხანია მუშაობდნენ და ცხოვრობდნენ „გასტარბაიტერების“ გვერდით — უცხოელი მიგრანტები, რომლებიც გერმანიაში სტუმარ მუშაკთა პროგრამაში მონაწილეობდნენ — და გერმანული კულტურის მომავლისადმი საფრთხეს არ გრძნობენ, მათ მიმართ შედარებით გულგრილი დამოკიდებულების გამო ხმა AfD-ს მისცეს. როდესაც მათ მოთხოვნებს პოლიტიკური სისტემა არ აკმაყოფილებს, ბევრი სვამს კითხვას, რატომ ეთმობა სხვებს ამდენი ყურადღება და რესურსი? სინამდვილეში, AfD-ის საქმიანობა ლტოლვილთა მიმდინარე კრიზისამდე დაიწყო, როცა ისინი თითქოსდა ზედმეტად გულუხვ დახმარებას აპროტესტებდნენ, რომელიც ფედერალურ მთავრობას უნდოდა რომ ევროკავშირის უფრო სუსტი ეკონომიკებისთვის გაეღო, რომლებიც 2008 წლის კრიზისში ყველაზე მეტად დაზარალდნენ (ეს ერთი შეხედვით ჭარბი გერმანული სულგრძელობა საერთოდ არ ეტყობოდა საბერძნეთს, რაც მხოლოდ ახალი პარტიის ვიწრო ნაციონალიზმის მაჩვენებელია).

კითხვა "რატომ ანიჭებენ მათ ჩვენთან შედარებით უპირატესობას?" საერთოა მრავალი „პოპულისტური“ მოძრაობისთვის.²² და ამ თვალსაზრისით, ის იმ პრიორიტეტულ

²² იხილეთ Johannes Hillje, "Return to the Politically Abandoned: Conversations in Right-Wing Populist Strongholds in Germany and France," მოხსენება, Das Progressive Zentrum, 2018, [https://www .progressives-zentrum.org/wp-content/uploads/2018/10/Return-to-the-politically-abandonedConversations-in-right-wing-populist-strongholds-in-Germany-and-France_Das-ProgressiveZentrum_Johannes-Hillje.pdf](https://www.progressives-zentrum.org/wp-content/uploads/2018/10/Return-to-the-politically-abandonedConversations-in-right-wing-populist-strongholds-in-Germany-and-France_Das-ProgressiveZentrum_Johannes-Hillje.pdf). გარდა ამისა, გერმანიას

ადამიანთა ჯგუფების შესახებ იდეის გაგრძელებაა, რომელიც შეერთებულ შტატებში ტრამპის კამპანიას კვებავდა, თუმცა, ამერიკისგან განსხვავებით, გერმანიაში ზოგჯერ ის შეიძლება დაცლილი იყოს ნახევრად შეფარული რასობრივი და ცივილიზაციური უპირატესობის იდეებისგან, რასაც შეერთებულ შტატებში ხშირად ვაწყდებით ხოლმე (და ასევე სხვა დასავლურ ქვეყნებში).

გერმანიაში, ისევე როგორც სხვა ევროპულ ქვეყნებში, გარიყულობის განცდა, რა თქმა უნდა, შიშსაც გულისხმობს, რომ თუ ძალიან ბევრი იმიგრანტი ჩამოვა კულტურა შეიძლება შეიცვალოს, რომ უმრავლესობა იძულებული გახდება განსხვავებული იყოს. ეს ნაწილობრივ კვებეკელების შიშის მსგავსია, რომ მათ თავიანთი ნების საწინააღმდეგოდ შეცვლიან. მაგრამ პარალელი შეიძლება გაკეთდეს არა ძირითადად ანგლოფონურ კონტექსტში კვებეკის ფრანკოფონური საზოგადოების გადარჩენისთვის ხანგრძლივი ბრძოლის შემთხვევასთან, არამედ კვებეკელთა ბოლოდროინდელ შფოთვისთან არადასავლელი იმიგრანტების მიმართ, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან მათი საზოგადოების შედარებით ჰომოგენურობას და მათ მიღწევებს ენობრივი ავტონომიისთვის ბრძოლაში. ევროპული შიშებიც არადასავლელ იმიგრანტებთან მიმართებით წარმოიშვა, დაწყებული გერმანიის გასტერბაიტერთა ტალღებით, რომლებმაც 1960-იან წლებში დაიწყეს ჩასვლა. აქედან მომდინარეობს ბოლო ათწლეულების განმავლობაში გერმანული "Leitkultur"-სკენ (წამყვანი კულტურა) ავისმომასწავებელი მოწოდებები. გეოპოლიტიკური ვითარება, მედიაში ჯიჰადიზმის ყურადღების ცენტრში მოქცევა და ა.შ. ყველაფერმა ამან თავი მოიყარა და შექმნა ვითარება, როდესაც ზოგიერთი პოლიტიკოსისთვის საფრთხეების გაზვიადების და შემდეგ მათ გამოყენების ცდუნება ძალიან დიდია. ამის ნათელი მაგალითია ბავარიის ქრისტიანულ-სოციალური კავშირი, რომელიც, 2015 წელს ლტოლვილთა მასიური შემოდინების დროს, პროტესტის ნიშნად გაწყვიტა ქრისტიან-დემოკრატიულ კავშირთან ტრადიციული ალიანსი და დაუპირისპირდა ანგელა მერკელის პოლიტიკას, დადებითად მიეღო ახალჩამოსულები.

ბოლომდე აურიდება თავი ნეოლიბერალური ნგრევისთვის. მისმა უფრო რბილმა ვერსიამ გაზარდა სამუშაო ადგილების არასტაბილურობა და სოციალური უთანასწორობა (ამ პროცესებს კიდევ უფრო საზიანო შედეგები მოჰყვა ევროზონის სხვა ქვეყნებისთვის). იხილეთ Oliver Nachtwey, *Germany's Hidden Crisis: Social Decline in the Heart of Europe*, trans. Loren Balhorn and David Fernbach (London: Verso, 2019); ამ ნაშრომის კარგი განხილვისთვის, იხილეთ Hans Kundnani, "Downwardly Mobile Society: Unseen Problems in the German Economy," *Times Literary Supplement*, February 8, 2019. როგორც ჩანს, დაქვეითების მსგავსი განცდა უდევს საფუძვლად საფრანგეთში ყვითელი ჟილეტების ჯანყსაც, რომელიც პასუხობს ღრმა საფრანგეთის დაცემას, მცირე ცენტრების დაცლას და მათ ხარჯზე პარიზში ჰიპერ კონცენტრაციას, ასევე საფრთხეებზე რომელიც ძლივსძლივობით შენარჩუნებულ ცხოვრების დონეს ემუქრება. იხილეთ Christophe Guilluy, *Twilight of the Elites: Prosperity, the Periphery, and the Future of France*, trans. Malcolm DeBevoise (New Haven, CT: Yale University Press, 2019).

ასე რომ, კულტურულ შიშებს, ცივილიზაციური უპირატესობის განცდას და რესენტიმენტს ხელისუფლების მიერ უცხოელთა სასარგებლოდ მათდამი უსამართლო გულგრილობის გამო, ყველაფერ ამას თავისი წვლილი შეაქვს ევროპული ექსკლუზივისტური მოძრაობების აღზევებაში. არ არსებობს მკაფიო ზღვარი მოძრაობათა სხვადასხვა ტიპებს შორის, მაგრამ არსებობს მოძრაობათა ერთგვარი სპექტრი იმის მიხედვით, თუ რომელში თამაშობს სოციო-ეკონომიკური დეპრივაცია მთავარ როლს, რომელში უმნიშვნელოს და რომელში საერთოდ არავითარ როლს არ ასრულებს და, პირიქით, კულტურული შიშები და რესენტიმენტი დომინირებს (მაგალითად, ავსტრიაში, დანიაში).

როგორც ჩანს, ანტიდემოკრატიული ტენდენციების მიუხედავად, ევროპული ქვეყნების უმეტესობას, მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი დარჩნენ დემოკრატიებად და შეეცადონ ხორცი შეასხან დემოკრატიის არსს და ხალხს ხელისუფლებაში მეტი წარმომადგენლობა მიანიჭონ. დემოკრატიის ბინარული გაგებით, „თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნების“ კრიტერიუმით, ისინი ყველანი დემოკრატიებს წარმოადგენენ. არჩევნებში დამარცხების შემთხვევაში ქსენოფობიური პარტიები ხელისუფლებას დატოვებდნენ. ისინი ინარჩუნებენ კონტინგენტურობის ელემენტს, რომ არ არსებობს არჩევნების შედეგებზე წინასწარ დაწესებული ლიმიტი.

თუმცა, ქსენოფობიური მოძრაობები ამ ევროპულ საზოგადოებებში სხვა მმართველ პარტიებთან თანამშრომლობენ და იმ საზოგადოებებს მართავენ, რომლებიც ამ გაგებით აშკარად აღარ არიან დემოკრატიულები. თვალსაჩინო მაგალითებია უნგრეთი და პოლონეთი. იქ წმინდა ეროვნულ ანუ „წამყვან“ კულტურას საკმაოდ გამორჩეული სტატუსი აქვს. მისი უზენაესობა არასოდეს უნდა დადგეს ეჭვქვეშ. ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ დემოკრატიის მრავალი ელემენტი კვლავ შენარჩუნებულია, მიზანია ყველაფერი ისე იყოს მოწყობილი, რომ ვერცერთმა მთავრობამ ვერ მოიპოვოს ძალაუფლება, რომელიც ამ კულტურის უპირატესობის შენარჩუნებაზე არ იქნება ორიენტირებული.

ეს არ არის მხოლოდ „არალიბერალური დემოკრატიები“, ვიქტორ ორბანის გამოთქმა რომ გამოვიყენოთ, იმ გაგებით, რომ ისინი საკუთარ თავს უფლებას აძლევენ მოახდინონ უმცირესობების დისკრიმინაცია და მათი, ვისი მორალიც არ შეესაბამება ე.წ. ეროვნულ კულტურას; ისინი ასევე „გაყალბებულ დემოკრატიებს“ წარმოადგენენ, რადგან აგებულები არიან განზრახვით, რომ ოპოზიციის მიერ ძალაუფლების ხელში

ჩაგდება შეუძლებელი იყოს.²³ ასეთი რეჟიმი უკვე ფიდესის მმართველობის ქვეშ უნგრეთში არსებობს, ხოლო მეორე (შესაძლოა) PiS-ის მმართველობის ქვეშ პოლონეთში შენდება.²⁴

გაყალბებული დემოკრატიები, როგორც ჩანს, თანამედროვე სცენის მთავარი მახასიათებელი გახდა. მათ ასევე რუსეთი, თურქეთი და ირანი შეგვიძლია მივაკუთვნოთ. ქსენოფობიური მოძრაობები დასავლეთში ლიბერალებს ხშირად 1930-იანი წლების უკუსვლას აგონებს, როდესაც მემარჯვენეების ტოტალიტარულმა მთავრობებმა ევროპის რამდენიმე ქვეყანა ჩაიგდეს ხელში. მაგრამ გაყალბებული დემოკრატიების დღევანდელი ტალღა, როგორც ჩანს, არ ისწრაფვის დაუბრუნდეს, ვთქვათ, ფაშისტური იტალიის ან ნაცისტური გერმანიის მოდელს. ისინი კმაყოფილდებიან ნაკლებით, იმ პირობით, რომ ხელისუფლების რეალური შეცვლა გამორიცხული იქნება.

შესაბამისად, არჩევნების შედეგებმა შეიძლება სერიოზული ცვლილება მოიტანოს, მაგრამ არა გადამწყვეტი, რამაც შეიძლება რეჟიმი შეცვალოს. თუმცა, ოპოზიციური პარტიების სპექტრი შეიძლება შეიცვალოს. მთავრობები შეიძლება დამარცხდნენ და შეიცვალონ კიდევ, როგორც ეს ირანში მოხდა (1997, 2003, 2013 და 2017 წლებში) — თუმცა, იქ არჩევნები აიათოლახის მცველთა საბჭოს მეთვალყურეობის ქვეშ ტარდება, რომლებსაც არჩევნების წინ გარკვეული კანდიდატებისთვის სტატუსის შეჩერების უფლებამოსილება აქვთ. მთავრობები მოქმედებენ რესპუბლიკური გვარდიის და შეიარაღებული ძალების უპასუხისმგებლო ძალაუფლების ჩრდილში, რომლებიც ატარებენ საკუთარ საგარეო და სამხედრო პოლიტიკას, და მთავრობებს არ აქვთ რეალური ძალაუფლება დაარეგულირონ სასამართლო სისტემა, სადაც ფართოდაა გავრცელებული უფლებამოსილების გადამეტება და წამება. აიათოლების ცენტრალური როლი შეუცვლელი რჩება.

²³ „როგორც „არალიბერალური დემოკრატიის“ ღია მხარდამჭერი - მისი ქვეყანა არის პირველი და ერთადერთი ევროკავშირის წევრი ქვეყანაა, რომელიც ანალიტიკური ცენტრი Freedom House-ის მიერ მხოლოდ „ნაწილობრივ თავისუფლად“ განიხილება - ორბანს არასოდეს დაუმალავს თავისი ავტორიტარული მიზნები და ის ამას ეროვნული სუვერენიტეტისა და ეროვნული უსაფრთხოების სახელით აკეთებს“. Yasmeen Serhan, “The EU Watches as Hungary Kills Democracy,” Atlantic, April 2, 2020.

²⁴ აღმოსავლეთ ევროპულ საზოგადოებებში „პოპულისტური“ ხელისუფლებები ისეთი განსაკუთრებული პირობების გათვალისწინებით უნდა გავიგოთ, როგორცაა მათი კომუნისტური წარსული და დასავლეთ ევროპის უფრო ხანგრძლივ დემოკრატიებთან მათი მტკივნეული ურთიერთობები. ივან კრასტევისა და სტივენ ჰოლმსის საინტერესო დისკუსია იხილეთ, *The Light That Failed: Why the West Is Losing the Fight for Democracy* (London: Allen Lane, 2019), განსაკუთრებით თავი 1.

ძველი ყაიდის ტოტალიტარული მმართველობები, როგორც ჩანს, ძირითადად აღმოსავლეთ აზიით შემოიფარგლება: ჩინეთით, ჩრდილოეთ კორეით და ინდო-ჩინეთის ნახევარკუნძულით. ვინაიდან ჩინეთის ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენა ფართოვდება, მომდევნო ათწლეულებში „გადამწყვეტი მოქმედების“ ჩინური მოდელი ახალ მიმდევრებს შეიძენს. დიქტატორული რეჟიმები სხვაგანაცაა, განსაკუთრებით ცენტრალურ აზიაში, მაგრამ მათ ჯერ არ აქვთ ჩამოყალიბებული გრძელვადიანად ინსტიტუციონალიზებული ტოტალიტარული მმართველობები.

1989 წლის ჩვენი გულუბრყვილო მოლოდინის საპირისპიროდ, ანტიდემოკრატიული რეჟიმები ბევრი და ძლიერი წევრია, 2010 წლიდან მათ ბევრი შთამბეჭდავი ახალი წევრი შეიძინეს. მართლაც, მათ, ვინც იცის მეოცე საუკუნის ისტორია, ამ მხრივ შეიძლება დეჟა-ვუს განცდა ჰქონდეს: 1930-იან წლებში, დიდი დეპრესიის წინაშე, ბევრს დასავლურ საზოგადოებაში ჰქონდა განცდა, რომ წარმომადგენლობით დემოკრატიებს არ შეეძლოთ კრიზისის დაძლევა. ეფექტური პოლიტიკები თითქოს მხოლოდ მემარცხენე და მემარჯვენე დიქტატურებში ტარდებოდა, საბჭოთა რუსეთში, ნაცისტურ გერმანიაში, ფაშისტურ იტალიაში.²⁵ „ახალმა გარიგებამ“ (New Deal), ისევე როგორც მეორე მსოფლიო ომის შედეგებმა და დიქტატურების დამარცხებამ, უძღურების ეს განცდა თითქმის მივიწყებულ წარსულად აქცია. მაგრამ დღევანდელ პოლიტიკურ სცენაზე შეიძლება დაიბადოს კითხვა, ხომ არ საჭიროებს გლობალური დათბობის გამოწვევა ჩინეთის მსგავს პასუხს, ვიდრე ის, რისი გაკეთებაც ჩვენს დემოკრატიულ რეჟიმებს, განსაკუთრებით შეერთებული შტატებს, შეუძლიათ.

პოლარიზება

ახლა ჩვენ დემოკრატიის გადაგვარების მესამე ღერძს განვიხილავთ — მისი ტელოსიდან მესამე დიდ გადახრას — რაც დემოკრატიის როგორც "უმრავლესობის მმართველობად" განსაზღვრავს, როცა "უმრავლესობისთვის" და "უმცირესობისთვის", კონკრეტულ დროზე ან გადაწყვეტილებაზე მითითების გარეშე, წინასწარაა მოცემული ფიქსირებული განსაზღვრებები. ეს ნიშნავს, რომ „უმცირესობად“ დაქვეითებულებს ოპონენტებისგან განსხვავებით აღარ აქვთ იგივე ლეგიტიმაცია; ისინი არ განიხილებიან საზოგადოების ნამდვილ ან სრულფასოვან წევრებად. ასეთ ვითარებაში მთელი რესპუბლიკა დელიბერაციულ საზოგადოებად აღარ განიხილება იმ გაგებით, რომელსაც ჰანა არენდტი გვამღევს, რომელშიც საზოგადოებამ ერთად

²⁵ 1930-იანი წლების დასაწყისში, დასავლეთში გავრცელებული წარმოდგენების საინტერესო აღწერისთვის, იხილეთ Ira Katznelson, *Fear Itself: The New Deal and the Origins of Our Time* (New York: Liverwright, 2013).

უნდა მოაგვაროს საქმეები, პატივი სცეს ერთმანეთის აზრს, მოუსმინოს ერთმანეთს, მოძებნოს გამოსავალი, რომელიც მინიმალურად დაყოფს საზოგადოებას.²⁶ პირიქით, აქ ხალხის გარკვეული ნაწილი გამორიცხულია ურთიერთპატივისცემიდან.

ზემოაღნიშნული გაგებით, დელიბერაციული საზოგადოების ნორმალურ ფუნქციონირებას აუცილებლად მივყავართ დროთა განმავლობაში გამარჯვებული უმრავლესობის შედგენილობის ცვლილებამდე იმის მიუხედავად, განვსაზღვრავთ თუ არა მოცემულ უმრავლესობას იმ მოქალაქეებით, ვინც პროგრამის მიხედვით მისცა ხმა, თუ ინტერესების, გარკვეული პოლიტიკისადმი მხარდაჭერის ან იდენტობების მიხედვით, რომლებიც მასში მტკიცედ იყო წარმოდგენილი. ნორმალურ ვითარებაში ადამიანებმა შეიძლება გადახედონ თავიანთ ინტერესებს, შეცვალონ რწმენა კონკრეტულ პოლიტიკებთან დაკავშირებით, შეცვალონ თავიანთი იდენტობის გაგება. გარდა ამისა, დროთა განმავლობაში იცვლება ის საკითხები, რომლებიც ერთ დროს მნიშვნელოვნად ითვლებოდა. მოკლედ, ნორმალურია ახალი კონფიგურაციების გაჩენა.

აქ ტერმინ „უმრავლესობის“ სხვადასხვა მნიშვნელობებია საინტერესო. არსებობს სამუშაო უმრავლესობა [operative majority], რომელიც ძალაუფლებას გასცემს — მაგალითად, საკანონმდებლო ასამბლეაში ადგილების უმრავლესობა, ან ამერიკის საპრეზიდენტო არჩევნებში საარჩევნო ხმების უმრავლესობა. მაგრამ ეს უმრავლესობა სულაც არ შეესაბამება მიცემული ხმების უმრავლესობას და ხმის მიმცემთა უმრავლესობის შეხედულებები, თავის მხრივ, შეიძლება განსხვავდებოდეს მოქალაქეთა უმრავლესობის შეხედულებებისგან. მაშინაც კი, თუ ეს უკანასკნელი უცვლელი დარჩება, სხვადასხვა სეგმენტის ამომრჩეველთა განსხვავებულმა აქტივობამ, პარტიებს შორის ხმების განაწილებამ, საარჩევნოდ ადმინისტრაციული დაყოფებით მანიპულირების არსებობამ ან არარსებობამ და ა.შ. შეიძლება სხვადასხვა სამუშაო უმრავლესობები წარმოქმნას.

სურვილი, რომ მოცემული უმრავლესობის კოალიცია მუდმივი გამარჯვებული იყოს, აუცილებლად საფრთხეს უქმნის დელიბერაციული საზოგადოების ნორმალურ ფუნქციონირებას. მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება გავიგოთ მოცემული პარტიის ან პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ხელისუფლებაში მუდმივად დარჩენის სურვილი — მზადყოფნა, რომ მან ყველა და ყველანაირი საშუალება გამოიყენოს ამ მიზნის

²⁶ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958).

მისაღწევად თავად დემოკრატიისთვისაა საფრთხე. ეს ერთ-ერთი პათოლოგიაა, რომლის მსხვერპლი შეიძლება დემოკრატია გახდეს.

ეს პათოლოგია მხოლოდ იქ შეიძლება წარმოიშვას, სადაც განსხვავებები ძალიან ღრმაა და ძალიან მწვავედ იგრძნობა. ცხადია, პერმანენტული გამარჯვების მისაღწევად, რადიკალური დაპირისპირების ამ განცდის მთელ საზოგადოებაზე გავრცელებაა საჭირო. ამრიგად, პარტიის ხელმძღვანელობამ, რომელმაც ეს გეზი აიღო, ყველაფერი უნდა გააკეთოს იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს თავდაპირველი კოალიცია. მან უნდა შექმნას განცდა, რომ ოპოზიცია როგორღაც არალეგიტიმურია და რომ მათი ზოგიერთი წევრის ახალ გამარჯვებულ კოალიციაში ჩართვა ეროვნული იდენტობის ღალატი იქნება.

სწორედ ამ დროს ქსენოფობიური პოპულიზმის ენა და მიმზიდველობა შეიძლება პრაქტიკულად დაუძლეველი გახდეს. მოწინააღმდეგეებს ეძებენ ხალხში, მათ არ რთავენ ლეგიტიმურ დელიბერაციულ საზოგადოებაში და როდესაც ეს საზოგადოება მხოლოდ "ნამდვილი" ხალხისგან შედგება, ის გარდაუვალად წყვეტს ნორმალურ ფუნქციონირებას. ამის საპირისპიროდ, ნორმალურ დელიბერაციულ საზოგადოებაში დროებითი უმრავლესობა აწყდება განსხვავებებს, რადგან მისი წევრები იწყებენ თავიანთი შეხედულებების გადასინჯვას იდენტობაზე, პოლიტიკაზე, ინტერესებზე, ასევე იმაზე, თუ რა წარმოადგენს მთავარ გამოწვევებს; ეს კი, საბოლოო ჯამში, გააფხვიერებს თავდაპირველ კონფიგურაციას.

ძალა, რომელიც მუდმივ გამარჯვებაზე აკეთებს სწორებას, ასეთ გაფხვიერებას ნებისმიერ ფასად უნდა დაუპირისპირდეს. ამიტომ, მისი ინტერესი ძვეს იდენტობასთან დაკავშირებული პირველადი განსხვავებების გაზვიადებაში და რესენტიმენტის, წყენის განცდის, დამცირებულად და უგულვებელყოფილად გრძნობის გაღვივებაში, [ყველა იმ სენსიტივის გამოწვევაში] რამაც თავდაპირველი კოალიცია გააერთიანა.

ეს სტრატეგია მმართველობის ავტორიტარულ ფორმას უხსნის გზას, შეიძლება მას აუცილებლობით საჭიროებდეს კიდევ, განსაკუთრებით მაშინ, თუ მოიძებნება ლიდერი, რომელიც იმავე ტალღაზეა, როგორზეც უწყვეტი და ჰომოგენური უმრავლესობა, რომელსაც ახლა (ნამდვილი) „ხალხი“ უწოდეს და რომელსაც შეუძლია თავდაპირველი, გამაერთიანებელი ჭრილობები ღიად შეინარჩუნოს. სტრატეგია არ საჭიროებს — გამორიცხავს კიდევ — შუამავალ ორგანოებს, რომლებთანაც

კონსულტაციების გავლაა საჭირო, ან რომლებიც სხვადასხვა წინადადებებს ზემოთ გადასცემენ, სადაც ისინი სხვაგვარად ვერ მიაღწევდნენ.

უპირველეს ყოვლისა, ის არ ტოვებს ადგილს იმისთვის, რასაც ფრანგი პოლიტიკური თეორეტიკოსი პიერ როსანვალონი „კონტრ-ძალაუფლებებს“ (contre-pouvoirs) უწოდებს: ისინი მოიცავენ სხვადასხვა ორგანოებს, რომელთა კონსულტაცია საჭიროა, მაგრამ ასევე სასამართლოებს, რომლებსაც შეუძლიათ გააუქმონ უმაღლესი ხელისუფლების გადაწყვეტილებები, იქნება ეს გადაწყვეტილებები კანონმდებლობების თუ ბრძანებების სახით. ისინი ასევე მიზანში იღებენ მედიას, „კონტრ ძალაუფლების“ კიდევ ერთ ძირითად შემადგენელს, რამდენადაც ისინი კრიტიკულად არიან განწყობილები ხელისუფლების მიმართ.²⁷

შეუქცევადი გამარჯვების მიღწევის მცდელობის ამ გზაზე დადგომა საბედისწერო ნაბიჯია. მაშინაც კი, თუ ის დასაწყისში ერიდება ქსენოფობიური პოპულიზმის მეთოდებს, მის ლოგიკას შეუძლია გზა გაუკაფოს დემაგოგ ქსენოფობს, როგორც ეს შეერთებული შტატებში მეინსტრიმულ რესპუბლიკურ პარტიას გამოუვიდა ტრამპისთვის ხელფეხის გახსნით. ჩვენ შევდივართ პროცესში, რომელიც სამოქალაქო ომს ჰგავს იარაღის გარეშე (ყოველ შემთხვევაში, ამ მომენტისთვის; ზოგჯერ ასეთი ხლეჩა იარაღის ხელში აღებითაც მთავრდება ხოლმე). როდესაც ერთი მხარე ცდილობს თავისი დროებითი გამარჯვება მუდმივი გახადოს, თავაზიანობისა და ცივილურობის ნორმალური წესები ფუნქციონირებას წყვეტს, ისევე როგორც ყველა ის არაფორმალური წესი, რომელიც მიზნად დებატების გაგრძელების უზრუნველყოფას ისახავს. როდესაც ერთი მხარე ამ გზას ადგება, ძალიან დიდია იმის შანსი, რომ მეორე საბოლოოდ იძულებული გახდეს მას პასუხი გასცეს და ასე იწყება უსისხლო (ვიმედოვნებთ) სამოქალაქო ომი.

შეერთებულ შტატებში განვითარებული მოვლენები ამ პროცესს მძაფრი და საგანგაშო ფორმით ასახავს. 2012 წლიდან რესპუბლიკელები ცდილობდნენ თავიანთი ჰეგემონიის გამუდმივებას და ამის უზრუნველსაყოფად იყენებდნენ უფრო და უფრო უკიდურეს მეთოდებს: ამომრჩევლებისთვის დაბრკოლებების შექმნას, საარჩევნო ოლქების საზღვრებით მანიპულირებას, რესპუბლიკური სენატის მიერ უზენაეს სასამართლოში ობამას მიერ წარდგენილი კანდიდატისთვის მხარის არდაჭერას და სხვა ქმედებებს.²⁸ დონალდ ტრამპის მიერ 2020 წლის არჩევნებზე საკუთარი

²⁷ Pierre Rosanvallon, *La contre-démocratie: La politique à l'âge de la défiance* (Paris: Seuil, 2006).

²⁸ ამ საკითხზე დამატებითი დეტალებისთვის იხილეთ Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, *How Democracies Die* (New York: Penguin Random House, 2018)

დამარცხების არაღიარება უკიდურესი შემთხვევაა, რაც ნაწილობრივ მის პირად ამბიციებზე უფრო მეტყველებს. მაგრამ ეს ასევე არის რესპუბლიკური პარტიის მიერ შექმნილი ტენდენციის გაგრძელება.

რა სახის დაყოფა იწვევს ამ უკიდურეს, დესტრუქციულ ქცევათა სპექტრს? გარკვეული ვიწრო ჯგუფების, მაგალითად, მდიდრების და გავლენიანების ინტერესებს თავისი წვლილის შეტანა შეუძლია (გაიხსენეთ როგორ მოკვდა ვაიმარის რესპუბლიკა). მაგრამ საკმარისად ფართო მოძრაობის შესაქმნელად, რომელიც მხარს დაუჭერს ასეთ ექსტრემიზმს და ხალხის მასებს გააერთიანებს, რაღაც ძალიან მნიშვნელოვანი უნდა იდოს სასწორზე. ჩვეულებრივ, მთავარი დაპირისპირება არის იმის გარშემო, რასაც პოლიტიკური იდენტობა შეიძლება ვუწოდოთ. და სწორედ ეს არის ის, რაც თანამედროვე შეერთებულ შტატებში ხდება.

ბრძოლა იმაზე, თუ რა არის შეერთებული შტატების იდეა, უფრო დეტალური განხილვის ღირსია. ეს საკმაოდ რთული და (უცხოელისთვის) დამაბნეველი საკითხია: კერძოდ, ამერიკული „კონსერვატიზმი“, როგორც ჩანს, აერთიანებს ისეთ ელემენტებს, როგორცაა იარაღი, სახარება და აინ რენდისადმი სიყვარული, რაც უცხოელებისთვის შეუთავსებელი ჩანს ხოლმე. მაგრამ მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე ამერიკის საკითხის უგულვებელყოფა არ შეიძლება და მას ამ წიგნში მოგვიანებით დავუბრუნდებით, როდესაც განვიხილავთ, რა შეიძლება გაკეთდეს მიმდინარე კრიზისიდან გამოსასვლელად.

მაგრამ მოკლედ შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ პოლიტიკურ იდენტობასთან დაკავშირებით მსგავსი ღრმა განხეთქილებები სხვა „პოპულისტური“ მოძრაობების ჩამოყალიბების საფუძველიცაა, რომლებიც შემდეგ თავიანთ ოპონენტებს თავს ესხმიან, როგორც მოღალატეებს და „ხალხის“ მტრებს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მაგალითები მთელ ევროპაში გვხვდება, დაწყებული ვიქტორ ორბანის Fidesz-ით უნგრეთში და დამთავრებული Rassemblement National-ით საფრანგეთში და მათ მიღმა მთელ მსოფლიოში. ამგვარ ვითარებაში, მეორე და მესამე გადაგვარება — კერძოდ, გარიყვისა და პოლარიზების ტალღები — ადვილად ერწყმის ერთმანეთს და მოსახლეობის ორი სეგმენტი "ხალხის" მიღმად ცხადდება: ერთი მხრივ, უარყოფილი აუტსაიდერები (მაგალითად, მიგრანტები ან მუსლიმები), და მეორე მხრივ, „ელიტები“, რომლებიც, თითქოს, ერის „ნამდვილ“ წევრებთან შედარებით აუტსაიდერებს ანიჭებენ უპირატესობას.

მოქალაქის გავლენის შემცირება, გარიყვის ტალღები და პოლარიზება: გადაგვარების ეს სამი ღერძი დღეს ერთად გვხვდება. ისინი ყოველთვის ერთად არ გვხვდება, მაგრამ ახლა ეს ასეა და ისინი ერთმანეთს აძლიერებენ. დემოკრატია ყველა ამ ღერძისადმია მოწყვლადი. ის მიდრეკილია ელიტების მმართველობად გადაქცევისკენ, და მოწყვლადია ყველა იმ პროცესის მიმართ, რომლებიც მოქმედებენ და აგრძელებენ მის სპირალურ დაღმასვლას. ის ასევე მოწყვლადია ყალბი მორალიზმის ან „ნატივისტური“ დისკურსებისადმი — თუკი ამ ძალიან მარტივ ზოგად ტერმინს ეთნო-ისტორიული გარიყვის სხვადასხვა ფორმების აღსაწერად ვიხმართ. და ამ დისკურსებს ასევე აქვთ ერთგვარი თვითმკვებავი ბუნება, რადგან მათ მიერ დაწყებული ან გამწვავებული დაყოფები და გარიყვები დამოუკიდებლად იწყებენ კიდევ უფრო გამწვავებას. დაყოფები და ბარიერები, რომლებსაც ისინი ქმნიან, ძალიან ართულებს ხალხის ერთიანობის დაბრუნებას.

გამრიყავი პოლარიზება ასევე იოლი მსხვერპლი ხდება დემოკრატიის ისეთი განმარტებისა, რომელშიც დღევანდელი გამარჯვებული პარტია ან ტენდენცია შეუქცევად ჰეგემონიად წარმოიდგინება, რომელიც, ერთი ხელის მოხმით, “უმრავლესობის მმართველობადაა” გამოცხადებული.

გადაგვარების შემდეგი ორი გზა მარტივად ჯამდება იმ იდეაში, რომ არსებობს ერთი მასიური უმრავლესობის ნება და რომ ის უგულვებელყოფილია ელიტისა და უცხოელების მიერ, რომლებსაც ელიტები ეხმარებიან, და რომ დემოკრატია ნიშნავს ამ ნების დადგენას, და რომ საჭირო არაა დისკუსია, კომპრომისი, პატივისცემა. მხოლოდ ამ ნების ნებისმიერ ფასად გატანა.

რა თქმა უნდა, „კარგი“ (ანუ არაგამრიყავი) „პოპულიზმიც“ შეიძლება უკიდურესობამდე მივიდეს იმით, რომ მან „ხალხიდან“ ყველა ოპონენტი გარიცხოს. ეს ჩვენ ბოლშევიზმის შემთხვევაში ვნახეთ, სადაც ისინი, ვინც რუსული საზოგადოების ძალდატანებით გადაკეთებას ეწინააღმდეგებოდნენ — დიდებულები, "კულაკები", "დევიაციონისტები" — ხალხის მტრად გამოაცხადეს და დაუნდობლად გაანადგურეს. რაღაც მსგავსი მისწრაფება დღეს სი ძინპინის ჩინეთში არსებობს, მაგრამ ამ ტიპის პოლიტიკა დღევანდელ დემოკრატიებში ნაკლებად მიმზიდველია.

ნებისმიერი საზოგადოებისთვის კატასტროფულია, როცა დემოკრატია „უმრავლესობის“ მუდმივ მმართველობად გადაიქცევა. მას პოლიტიკურ ცხოვრებაში დაუნდობლობა შემოაქვს. ის ყოფს და წამლავს საჯარო სივრცეს. ასეთ საზოგადოებას გაცილებით მეტად უჭირს გაუმკლავდეს ისეთ დიდ საერთო გამოწვევებს, როგორცაა

გლობალური დათბობა, გლობალიზაცია და ავტომატიზაციის უარყოფითი შედეგები, რომლებიც დაპირისპირებულ მხარეებს თანაბრად ეხება.

სხვადასხვა ძალიან მყიფე კონტექსტში, სწორედ უმრავლესობის შეუქცევად მმართველობასთან დემოკრატიის გაიგივებამ შეუწყო ხელი (სრული) დემოკრატიის მოკვლას — როგორც მაგალითები, მხედველობაში მაქვს რუსეთი, უნგრეთი და თურქეთი. მათი გადასვლა „გაყალბებულთა“ კატეგორიაში დაფუძნებულია იმ იდეაზე, თუ ვინ არიან ნამდვილი რუსები, უნგრელები და თურქები, რომელ კულტურასა და რელიგიურ ორთოდოქსიას იცავენ ისინი დასავლური ლიბერალური ღირებულებებისა თუ ჰომოსექსუალობისგან. თურქეთის შემთხვევაში, გაყალბებული დემოკრატია აგებულია „ღვთისმოსავ ისლამზე“, რომელიც ყოველგვარ კომპრომისს გამორიცხავს ქურთებთან და მათ „ტერორისტებად“ რაცხავს. რეალურად, ამგვარმა ნაბიჯებმა შეიძლება გაანადგუროს ფუნქციური დემოკრატია. ისეთ დემოკრატიებშიც კი, რომლებიც თავიდანვე არ გამოირჩეოდნენ განსაკუთრებული სტაბილურობით, კარგად ჩანს თუ სადამდე შეიძლება მიგვიყვანოს ასეთმა პოლიტიკებმა.

დღეს ჯერ კიდევ ბევრი დემოკრატიაა, რომელიც არ გადასულა „გაყალბებულთა“ კატეგორიაში. ესე იგი, დემოკრატიები, რომლებშიც რღვევას ჯერ კიდევ არ მიუღია ინსტიტუციურად სტაბილური ხასიათი. ასეა პოლონეთში, სადაც ბრძოლა ჯერაც გადაუწყვეტელია. „ღია“ პოლიტიკური იდენტობა, რომელსაც მხარს უჭერდნენ Solidarnosc და იოანე პავლე II, დაფუძნებული ადრე მოდერნულ პოლონურ-ლიტვურ თანამეგობრობაზე (Rzeczpospolita), შეცვალა გვიანდელმა ვიწრო, კარიკატურულად ინტეგრალისტურმა კათოლიციზმმა, რომლის დროშითაც, შეცდომაში შემყვანი სახელის მქონე „კანონისა და სამართლიანობის“ პარტია გამოდის. მაგრამ პოლიტიკური იდენტობის ასეთი დავიწროების წინააღმდეგ მიმართული 2020 წლის აქციები აჩვენებს, რომ თამაში ჯერ არ დასრულებულა. პარტიამ თავისი მომხრეებით გადაავსო სასამართლოები, რაც ბოლო დროს მემარჯვენეების ფართოდ გავრცელებული ტაქტიკაა. საკონსტიტუციო სასამართლომ, რომელიც ძირითადად ახლად დანიშნული მოსამართლეებისგან შედგება, აბორტის უფლებების შეზღუდვა გადაწყვიტა. მაგრამ ამას ქალთა მასობრივი გაფიცვა მოჰყვა და უფრო ფართო ანტისამთავრობო დემონსტრაციებში გადაიზარდა.

დემოკრატია არ არის ის, რაც ამ მომენტში უმრავლესობას სურს. ის მომავლის სახელით ადამიანთა უფლებებისა და შესაძლებლობების, მათი ჩართულობის, თავისუფლების, თანასწორობისა და სოლიდარობის გაძლიერების პროექტია.

ჩვენი დღევანდელი რთული მდგომარეობა გამოწვეულია გადაგვარების სამი სერიოზული ღერძის შერწყმით, რომლებიც, ისევ და ისევ, მოქალაქეების გავლენის დაქვეითება, გარიყვის ტალღები და პოლარიზებაა. არ გაგვიმართლა იმაში, რომ სამივე ერთად დაემთხვა. ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ სამყაროები, სადაც ეს დესტრუქციული ტრიო ტანდემში არ მოდის. თუმცა, მათ შორის კავშირი მაინც არსებობს. დიდმა ჩამოქვეითებამ და მოქალაქის გავლენის შემცირებამ ნოყიერი ნიადაგი მოუმზადა “აუტსაიდერთა” მიზანში ამოღების დემაგოგიურ მცდელობებს და დისკრიმინაციის უფრო და უფრო აღმაშფოთებელ პოლიტიკებს, რამაც ჩვენში პოლარიზება ისეთ დონემდე მიიყვანა, რომ დემოკრატიულ რეჟიმებს საფრთხე ემუქრებათ — ზოგი კი უკვე ზღვარზეა.

ჩვენ ამ კრიზისის საფუძვლებს უნდა დავუპირისპირდეთ: დიდი ჩამოქვეითება, უკიდურესი უთანასწორობა და მოქალაქეთა უძლურების განცდა, რომელსაც ის იწვევს. ეს ნიშნავს, რომ ჩვენ სასწრაფოდ უნდა შევქმნათ ახალი სოლიდარობა იმ განხეთქილების მიღმა, რომელიც დღეს ჩვენს პარალიზებას ახდენს და არ გვაძლევს შესაძლებლობას ვუპასუხოთ ჩვენს წინაშე არსებულ გამოწვევებს და განვსაზღვროთ და განვახორციელოთ პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია საერთო სიკეთისკენ. ჩვენ უნდა შევქმნათ ორგანიზაციები და ალიანსები, რომლებიც გააკეთებენ ჩვენთვის იმას, რაც სოციალ-დემოკრატია გააკეთა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ და საფუძველი ჩაუყარა იმ აღორძინებას, რომელსაც დღეს საფრანგეთში იხსენებენ, როგორც ოცდაათწლიან ეკონომიკურ აღმავლობას (*les trente glorieuses*). მსგავსი წინსვლა დღეს ჩვენც შეგვიძლია.